

Univerzita Hradec Králové

Pedagogická fakulta

Ústav primární a preprimární edukace

Aktivní lexikon učitelky mateřské školy

(analýza formálních lingvistických charakteristik promluv)

Bakalářská práce

Autor:	Šárka Závodní
Studijní program:	B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor:	Učitelství pro mateřské školy
Vedoucí práce:	doc. PhDr. Jana Marie Havigerová, Ph.D.
Oponent práce:	Ing. et Ing. Mgr. Marie Faltýnková

Zadání bakalářské práce

Autor: Šárka Závodní

Studium: P15K0240

Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor: Učitelství pro mateřské školy

Název bakalářské práce: **Aktivní lexikon učitelky mateřské školy (analýza formálních lingvistických charakteristik promluv)**

Název bakalářské práce: Active lexicon of kindergarten teacher (formal analysis of linguistic characteristics of speeches)

AJ:

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Bakalářská práce se zabývá problematikou aktivního slovníku učitelek (učitelů) mateřské školy. V první části práce autorka popíše současný stav poznání, soustředit se bude na témata: profese učitele/ky mateřské školy (a vztáhne poznatky k verbálnímu projevu), verbální komunikace atp. Ve druhé části práce provede vlastní výzkumné šetření. Cílem výzkumu bude popsat a analyzovat aktivní slovník nejméně 2 učitelek MŠ. Dílčím výzkumným záměrem bude porovnat formální lingvistické znaky (např. množství slov/min, poměr aktivních a pasivních slovních druhů atp.) produkovaných v průběhu denního režimu v MŠ a v privátním prostředí. Výsledky zpracuje standardními matematicko-statistickými postupy.

Mareš, J. (2013). Pedagogická psychologie. Praha: Portál. Čermák, F. (2001). Jazyk a jazykověda. Praha: Karolinum. ISBN 80-246-0154-0 Hagege, C. (1998). Člověk a řeč: lingvistický příspěvek k humanitním vědám. Praha: Karolinum. ISBN 80-7184-331-8 Vygostkij, L. S. (2004). Vztah myšlení a řeč. Praha: Portál. ISBN 80-7178-943-7

Garantující pracoviště: Ústav primární a preprimární edukace, Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: doc. PhDr. Jana Marie Havigerová, Ph.D.

Oponent: Ing. et Ing. Mgr. Marie Faltýnková

Datum zadání závěrečné práce: 26.5.2016

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala pod vedením vedoucí bakalářské práce docentky PhDr. Jany Marie Havigerové, Ph.D. samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 1. 5. 2018

.....

Anotace

Závodní, Š. *Aktivní lexikon učitelky mateřské školy (analýza formálních lingvistických charakteristik promluv)*.

Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2018. 51 s.
Bakalářská práce.

Bakalářská práce se zabývá komunikací učitelů/ek mateřské školy. Zaměřuje se na porovnání formálních lingvistických znaků mluvené řeči v závislosti na druhu prostředí a komunikačním partnerovi. V první části práce jsou popsány historické a současné pohledy na profesi pedagoga a objasněny získané poznatky směřující ke komunikaci. Druhá část se věnuje tabulkám, které přehledně ukazují rozdíly 29 sledovaných promluv. Zřetelné odlišnosti slovní zásoby řeči učitelů/ek jsou prokazatelné v profesním i privátním prostředí a komunikaci s partnerem. Výsledky jsou využitelné jako informační zdroj o komunikačních dovednostech pro učitele/ky mateřských škol.

Klíčová slova: předškolní pedagog, komunikace, řeč

Annotation

Závodní, Š. *Active lexicon of kindergarten teacher (formal analysis of linguistic characteristics of speeches)*.

Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2018. 51 pp.
Bachelor Degree Thesis.

The bachelor thesis deals with communication of teachers in nursery school. It focuses on comparison of formal linguistic signs of spoken language depending on the kind of setting and a communication partner. Historical and contemporary view on pedagogical profession is described in the first part of the work. There are also clarified acquired knowledge which lead up to communication. The second part of the thesis devotes to charts which clearly show the differences in 29 observed discourses. Explicit differences in teacher's lexicon are proven in professional and private surroundings and communication with partner. The results are usable as a source of information about interactive skills for teachers in nursery schools.

Keywords: preschool educator, communication, manner of speech

Prohlášení

Prohlašuji, že bakalářská práce je uložena v souladu s rektorským výnosem č. 13/2017
(Řád pro nakládání se školními a některými jinými autorskými díly na UHK).

Datum:

Podpis studenta:

Poděkování

Děkuji doc. PhDr. Janě Marii Havigerové, Ph.D. za odborné vedení práce a odborné konzultace, které mi po celou dobu vypracování bakalářské práce poskytovala. Dále děkuji Mgr. Jiřímu Havigerovi, Ph.D., za odbornou pomoc při zpracování dat v lemmatizačním programu. Poděkování patří i mé kolegyni, paní učitelce, která mi poskytla audiozáznamy k vypracování výzkumného šetření.

Obsah

Úvod	9
1 Profese učitele/ky mateřské školy	10
1. 1 Historie.....	11
1. 2 Současnost	13
1. 3 Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání	14
1. 4 Profesní kompetence	15
1. 5 Mateřská škola	15
2 Komunikace	17
2. 1 Verbální komunikace	18
2. 2 Pedagogická komunikace.....	18
2. 3 Komunikační partner.....	20
2. 4 Řeč a jazyk.....	21
3 Výzkumné otázky	24
4 Metody	25
4. 1 Výzkumný soubor.....	25
4. 2 Instrumenty	26
4. 3 Procedura.....	27
5 Výsledky	29
5. 1 Deskriptivní údaje o získaných datech.....	29
5. 1. 1 Porovnání formálních ling. znaků v závislosti na druhu prostředí	33
5. 1. 2 Porovnání formálních ling. znaků v závislosti na komunikačním partnerovi.....	36
Diskuse	41
Závěr	43
Seznam literatury	45
Seznam tabulek	48
Seznam obrázků	49
Seznam zkratk	50
Seznam příloh	51

Úvod

Řeč je ojedinělý a vzácný nástroj k ovlivnění světa, ve kterém žijeme. Každý živý tvor na naší planetě má schopnost komunikace, ale pouze řeč je specificky lidská. Už od příchodu na svět se s ní dítě setkává a seznamuje na každém kroku. Je proto důležité, aby bylo ve své výchově obklopeno náležitým komunikačním prostředím.

Dobrý pedagog přijímá svou roli za důležité poslání, kterým ovlivňuje vývoj osobnosti dítěte. Z pohledu komunikace vkládá do své práce sám sebe, snaží se být přirozený, tvořivý a pro dítě řečovým vzorem.

Na zvolené téma mé bakalářské práce mě přivedla myšlenka v běžném pracovním dni v mateřské škole. V dnešní uspěchané době je dobré se zastavit a zamyslet se nad svým jednáním a chováním. Člověk vnímá běžné lidské projevy jako něco zcela samozřejmého. Zejména pedagog by měl tyto své komunikační projevy dokázat objektivně sebereflektovat.

Možnosti hodnocení práce učitele/ky v mateřské škole pro mne byly známy pouze ve formě hospitace od vedoucích či kolegů. Moje dosavadní autoevaluace nepřinášela žádné konkrétní výsledky, které by mi pomohly ke zlepšení mých pedagogických dovedností a schopností. S tvorbou audio-záznamu jsem se poprvé setkala při mém studiu na Univerzitě Hradec Králové. Tato metoda hodnocení mě velmi zaujala a nyní ji využívám při jakékoli své zpětné vazbě. Z analýzy získaných hlasových záznamů si v této profesi můžeme vytvořit vlastní pohled na svou osobu z profesního i osobního hlediska a jako podnětový materiál pro další rozvoj.

Hlavním záměrem bakalářské práce je porovnat formální lingvistické znaky mluvené řeči v privátním a profesním prostředí učitele/ky mateřské školy. Práce je členěna na dvě základní části. Úvodní sekce prezentuje získané poznatky o profesi učitele/ky mateřské školy, konkretizovány ke komunikaci. Další oddíl zahrnuje metody, popis výzkumných souborů, instrumenty, procedury, analýzu dat, a především interpretaci výsledků. Práce může posloužit jako informační zdroj o komunikačních dovednostech pro učitele/ky mateřských škol.

1 Profese učitele/ky mateřské školy

Centrem pozornosti této práce je verbální komunikace učitele/ky MŠ a sledování shod a rozdílů této komunikace v různých druzích promluv v závislosti na druhu prostředí a na komunikačním partnerovi. Abychom mohli zodpovědět stanovené otázky, je třeba si nejprve připomenout, jaká jsou specifika profese učitele/ky MŠ, protože na základě toho můžeme odvodit rozdíly v komunikaci ve sledovaných souvislostech.

Učitelské povolání v MŠ je pro mnoho lidí obrazem ideální a laskavé matky. Po dobu trvání praxe učitele/ky se obohacuje příslušnými dovednostmi a zkušenostmi. Nedílnou součástí této profese je vzdělání, jedná se o profesi vyžadující stále vyšší kvalifikaci. Po nástupu dítěte do MŠ se učitel/ka stává ne úplně v pravém slova smyslu úředně zmocněnou osobou, ale především blízkou až skoro příbuznou osobností v životě dítěte. Ta je také vůdcem jednotlivce i celé skupiny. Měla by tedy plánovat a iniciovat činnosti, radit, vysvětlovat a citlivým způsobem uspokojovat míru potřeb každého jedince. Učitel se stává představitelem určitých společenských vztahů, pravidel a řádu. Stává se významným řečovým vzorem pro dítě, který je podstatný pro rozvoj jedince (Opravilová, 2016). Z toho vyplývá, že učitel/ka ve své profesi je nucena (by měla, očekává se od ní jako od profesionála, že bude) usměřňovat svůj řečový projev – nejen z hlediska obsahu, ale rovněž z hlediska formy.

Z hlediska našeho stanoveného cíle je účelné rozlišit různé typy osobností, protože osobnost se promítá do způsobu nakládání s jazykem. C. G. Jung vytvořil typologii osobnosti, kterou dělí na extroverta versus introverta. Jejich podstata vychází z pohledu jedince ke světu. Extrovert zaujímá v komunikaci spíše dominantní pozici, ve které se snaží být ve středu pozornosti. Introvert je naopak tichý, stereotypní, vyhýbá se kontaktu s cizími lidmi, preferuje komunikaci spíše s přáteli či blízkými. Volí témata, která ho zaujala a je si v nich jistý (Mikuláščík, 2010). Je důležité připomenout čtyři typy lidských povah, se kterými pracoval Hippokrates. Jedná se o sangvinika, cholera, flegmatika a melancholika. Sangvinik snadno navozuje kontakty a je velmi obratný v komunikaci. Aktivní cholera má rychlé reakce, bývá často zbrklý a převažují časté problémy se sebeovládáním. Pomalý flegmatik umí vytvářet klidné prostředí kolem sebe. Melancholik je citlivý, snadno vyčerpaný a méně aktivní. Charakter pedagoga je z pohledu komunikace snadno ovlivnitelný (Opravilová, 2016).

Učitel/ka předškolního vzdělávání by měla splňovat vlastnosti všech lidských povah, které by se měly vzájemně prolínat, a jsou pro toto povolání důležité. Z pohledu komunikace stavíme na přední příčky upřímnost, pravdivost, harmonii slov a činů, důslednost, přesnost a mnoha dalších, které mají pro každého jinou preferenci. Zahrnujeme do ní i stránku citovou, která se projevuje ohleduplným přístupem k dětem, srdečnost, vlídnost, laskavost, ohleduplnost, přívětivost a taktnost, smysl pro humor, schopnost respektovat osobnost dítěte a vytvořit pro ně prostředí plné optimismu, důvěry, jistoty, bezpečí a lásky. Výchovně vzdělávací práce je výrazně ovlivněna kvalitou a úrovní rozvoje psychických procesů učitele, tj. vnímání představ, fantazie, myšlení a řeči a průvodních procesů, tj. paměti a pozornosti a v neposlední řadě také komunikačních dovedností (myšlení a řeč). Předpokládá se, že učitel/ka zvládá potlačovat záporné vlastnosti svého temperamentu (Bělinová, 1980), tj. například je-li choleric, bude se snažit mluvit srozumitelně.

Vědecký časopis *Pedagogická orientace* uveřejnil článek s názvem *Profesní činnosti učitelek mateřských škol ve světle současných českých výzkumů*, od autorky Radmily Burkovičové a Jany Kropáčkové (2014). Teze prezentovala výsledky výzkumů profesních činností učitelek MŠ a vymezovala charakteristické znaky profese učitelky MŠ v českém prostředí. Docentka Radmila Burkovičová je významná osobnost v předškolním vzdělávání, která objevuje stále nové poznatky k tomuto tématu. V roce 2012 analyzovala profesní činnosti učitelů mateřských škol, v nadcházejícím roce 2013 zjišťovala obtížnost profesních činností učitelství pro MŠ. Z výsledků vytváří kategorizaci a přisuzuje pedagogovi získaná specifika. Výzkumy publikuje ve vědeckém časopise výše zmíněném a v časopise *Informatorium* (pro výchovu a vzdělávání dětí od 3 do 8 let v mateřských školách a školních družinách).

1. 1 Historie

Institucionální předškolní výchova a vzdělávání spadá k jednomu z nejmladších článků školské soustavy. Dříve se společenský zájem o výchovu nejmladších dětí pojil spíše s negativními názory nedokonalosti. V rodinné sféře se jednalo spíše o nutné předávání požadavků a informací, které přizpůsobovaly dítě k požadavkům dospělého. Výchova dětí předškolního věku byla intimní a nekontrolovatelná (Spilková, 2004).

Velmi důležitým mezníkem se stal rok 1832, kdy vznikla pražská vzorná opatrovna Na Hrádku. Dítě zde bylo svěřeno kvalifikovanému učiteli či opatrovnici, to bylo přesně

definováno ve stanovách. V pedagogickém oboru měl učitel a opatrovnice splňovat vědecké a praktické vzdělání, osobní a mravní zachovalost a v neposlední řadě také perfektně zvládnutý český a německý jazyk. Opatrovnu vedl profesně připravený učitel elementarista Jan Vlastimír Svoboda (1800 - 1844), který velmi důrazně upřednostňoval vzdělávání nad pečovatelskou funkcí. Prostory opatrovny zároveň sloužily k přípravě a vzdělávání budoucích učitelů. Od tohoto okamžiku můžeme přikládat počátek chápání předškolní výchovy jako profesionální, tudíž je zapotřebí se předem odborně kvalifikovat i v komunikaci (Spilková, 2004).

Rok 1918 se v našich dějinách stal velmi důležitou ikonou nejen vznikem samostatného Československého státu, ale také snahou o povznesení školství ze strany učitelů (Šmelová, 2004).

Učitelky MŠ v Pštrosově ulici v Praze zavedly v roce 1933 Studovny pro učitelky mateřských škol. Úzce spolupracovaly s univerzitními profesory a odborníky v pedagogické a psychologické sféře. Věnovaly se nejružnější problematice ve vývoji předškolního dítěte. Vznikaly i výzkumy, ve kterých se řešila problematika kresby, hry, hudebnosti a řeč předškolního dítěte. Díky této spolupráci byly zpracovány první vzorové osnovy pro MŠ (Spilková, 2004).

Veškerá snaha učitelek byla přerušena nástupem druhé světové války. Tato tragická součást naší historie velmi zasáhla vývoj lidstva a značně i předškolní výchovu. Mateřské školství zaznamenalo značný pokles institucí, které při válce zanikly a tím i některé naděje pedagogů. Po ukončení války docházelo k obnovování zaniklých institucí, které měly plnit především funkci sociální (Jůva & Jůva, 2003).

Zvyšující se nároky na kvalitu profese učitele v mateřských školách se projevovaly až v druhé polovině 20. století. Vše souvisí s rozšířením možnosti studia na vysokých a vyšších odborných školách. Otevíraly se obory přímo směřované této profesi. Zkvalitnění výchovy a vzdělávání předškolních dětí souvisí také se vznikem Rámcového vzdělávacího programu a Bílé knihy pojednávající o stanovení profesních standardů pro jednotlivé kategorie učitelů, od kterých se dále rozvíjela formulace RVP (Spilková, 2004).

1. 2 Současnost

Profesní příprava pedagogů prošla velmi interesantním vývojem již od 19. století. Rozvojem civilizace se nároky na povolání učitelky v MŠ velmi změnily, jak bylo již zmíněno v náhledu do historie. Požadavky na přípravu a vzdělávání pedagogů předškolního vzdělávání narůstají. Zákon o pedagogických pracovnících č. 563/2004 Sb. mluví jasně. Kvalifikace pro výkon tohoto povolání lze získat pouze na úrovni středního odborného vzdělávání nebo na úrovni vzdělávání terciárního na vyšší či vysoké škole (Opravitlová, 2016).

Učitelské povolání je ovlivněno mnoha vnitřními i vnějšími faktory, které se projevují v komunikačních kompetencích. Pedagog je svým okolím sledován a následně podroben kritice ze strany dětí, kolegů, nadřízených orgánů, rodičů i veřejnosti. V následujících odstavcích jsou uvedeny nejčastější komplikace, které mohou tuto profesi postihnout. Zda tyto problémy ovlivňují komunikaci natolik, že by neměly dále v profesi pokračovat si ujasníme ve výzkumném šetření. (Vašutová, 2004).

Průměrný věk učitelky MŠ se stále zvyšuje, můžeme ho pokládat za ukazatel perspektivnosti povolání (Walterová, 2000). S narůstáním věku pedagoga následně souvisí i syndrom vyhoření, který je pro tuto finální etapu typický. Anglicky řečený Burn-out je stav zasahující individualitu člověka, který je vystavený náročnému duševnímu napětí při práci s lidmi. Může se projevat emocionálním a mentálním vyčerpáním, tím zasahuje i komunikační stránku osobnosti pedagoga (Skutil, Zikl & kol., 2011).

Nesmíme opomenout na profesionální deformaci, která zasahuje více povolání, nejen profesi učitelky. Rozvíjí se z tzv. profesionální adaptace, kdy se jedinec snaží přizpůsobit prostředí. V komunikaci se projevuje častým přenášením profesního života do soukromého. Můžeme hovořit o projevech, které působí na blízké okolí nepříjemným pocitem, způsob napomínání, kontrolování, kárání a trestání. Z osobnosti pedagoga vyplývají naopak i pozitivní typické projevy ohleduplnosti, ochoty a schopnosti strategického myšlení (Vašutová, 2004).

Velkým trendem v dnešní společnosti je feminizace učitelství a to především v mateřských školách, tyto skutečnosti uvádí ve výzkumech Jan Průcha (2002). Velmi zřídka se vyskytuje mužské pohlaví na pozici učitele v předškolním vzdělávání. Je jisté,

že toto zjištění je diskutabilní a vznikají nejrůznější šetření. Tím vznikají i další pohnutky pro pokračování a rozšíření bakalářské práce, zda by byl muž lepší řečový vzor (Průcha, 2002).

1. 3 Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání

MŠMT v souladu s Národním programem rozvoje vzdělávání v České republice a školským zákonem zpracovalo pro všechna školská zařízení obsahové dokumenty, které mají úroveň školskou i státní. Nás ovšem zajímá státní, ve které stanovují základní vzdělávací obsah, pro danou etapu předškolního vzdělávání (Opravilová, 2016).

„Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání (RVP PV) vymezuje hlavní požadavky, podmínky a pravidla pro institucionální vzdělávání dětí předškolního věku“ (RVP PV, 2018, 5).

Jinými slovy je to dokument, který vychází ze skutečných potřeb dítěte s ohledem na jeho věkové a psychické zvláštnosti a podmínek, které může mateřská škola dítěti poskytnout. Nejsou zde stanoveny jednotlivé složky výchovy, ale především předpoklad současného působení vzdělávání, které se vzájemně prolínají jako celek (Opravilová, 2016).

Velmi důležitým pojmem jsou klíčové kompetence, které se v Rámcovém vzdělávacím programu staly cílovou kategorií. Je to souhrn dovedností, vědomostí, schopností, postojů a hodnot, které jsou pro pedagoga důležitým ukazatelem, zda se dítě vyvíjí z pohledu společnosti (Syslová, 2013).

RVP PV (2018) uvádí komunikativní kompetence dítěte v předškolním věku.

Dítě je schopné:

- ovládat řeč, hovořit ve vhodně formulovaných větách, samostatně vyjadřovat své myšlenky, sdělení, otázky i odpovědi, rozumět slyšenému, slovně reagovat a vést smysluplný dialog;
- vyjadřovat a sdělovat své prožitky, pocity a nálady různými prostředky (řečovými, výtvarnými hudebními, dramatickými apod.);
- dorozumívat gesty i slovy, rozlišovat některé symboly a rozumět jejich významu i funkci;

- komunikovat v každodenních situacích bez zábrán a ostychu s dětmi i s dospělými; chápat, že být komunikativní, vstřícné, iniciativní a aktivní je výhodou;
- zvládat dovednosti předcházející čtení a psaní;
- průběžně rozšiřovat svou slovní zásobu a aktivně ji používat k dokonalejší komunikaci s okolím;
- využít informativní a komunikativní prostředky, se kterými se obvykle setkává.

Dítě ukončující předškolní vzdělávání, ovládající výše zmíněné kompetence prosperuje velmi dobrými dispozicemi pro vstup do základní školy.

1. 4 Profesní kompetence

Pro úspěšné vykonání profese učitele/ky MŠ jsou důležité profesní kompetence, do nich zařazujeme pedagogickou komunikaci, tento pojem si objasníme v samotné kapitole Pedagogická komunikace (Syslová, 2013).

Pedagog díky svým profesním kompetencím dokáže konkretizovat a tvořivě rozvíjet podmínky, které nám stanovuje RVP PV (Syslová, 2013).

Model kompetencí učitele MŠ zahrnuje:

- efektivní komunikaci s dětmi;
- podnětění dětí k vyjádření svého názoru;
- otevřené otázky a čeká na odpověď;
- podporu dětí k otázkám a dalším dotazům;
- vyrovnanost, tj. že pedagog je na stejné úrovni jako žák/dítě;
- vzájemnou komunikaci mezi dětmi.

Všechny tyto podněty jsou důležité pro vytvoření příjemné atmosféry (Syslová, 2013). Vzhledem k řešenému tématu je podstatné, že kompetenční model obsahuje také odkazy na komunikaci.

1. 5 Mateřská škola

MŠ jako takovou definuje Průcha, Walterová a Mareš (2008) školskou institucí. Školská instituce navazuje na rodinnou výchovu, která se zpravidla věnuje všestranné péči

dětem předškolního věku. Předškolní vzdělávání se řídí pokyny a požadavky MŠMT. Díky školskému zákonu z roku 2004 se stala legislativní součástí systému vzdělávání v České republice (Košátková, 2014). Úkolem zařízení je doplňovat rodinné prostředí, zajistit jedinci atmosféru pro jeho celkový rozvoj a aktivní učení, poskytnout dítěti odbornou péči a usnadnit mu vstup do další vzdělávací instituce. Tímto průvodcem se stává učitel/ka předškolního vzdělávání, který/á musí sestavit nabídku různorodých a přiměřených podnětů (Opravilová, 2016). Učitel/ka z hlediska pedagogické míry řízení realizuje dvě kategorie činností (řízené a volné činnosti) viz Tabulka 1 Kategorie činností.

Tabulka 1 - Kategorie činností

řízené činnosti	samostatné činnosti	
	hra	nepřímo řízené činnosti
pedagog; přímé vedení;	dítě; pedagog je pozorovatel a průvodce;	impulz pedagoga; samostatnost;
motivace; organizace; koordinace;	motivace, zájem; individualita; spontánnost;	příprava pedagogem; pozorovatel; individuální, ve dvojicích, skupinová;
dominantnost;	převaha hry;	propojení cílů vzdělávání RVP PV;
frontální, skupinová, individuální výuka		

Oba typy uvedených činností mají v předškolním vzdělávání své místo (Krejčová, Kargerová & Syslová, 2015) a mají také odraz v řečové produkci, např. lze očekávat, že v řízených činnostech bude používáno více stručných (krátkých) vět, více sloves (řídíme činnosti, slovesa jsou jazykovým prostředkem pro označení činností) atp.

2 Komunikace

Komunikace je jednou z nejdůležitějších životních potřeb člověka. Mimo jiné zaujímá významnou roli v rámci rozvoje jeho osobnosti. Komunikace je procesem, při kterém dochází k neustálému koloběhu informací mezi komunikujícími (Bendová, 2011). Většina dostupných zdrojů dnes definuje pojem komunikace jako pouhé proudění informací z bodu do bodu. Průcha, Walterová a Mareš (2008) definují v pedagogickém slovníku komunikaci jako sdělování a dorozumívání mezi lidmi. Může být chápána rovněž jako přenos informací, s tvůrcem sdělení a jeho příjemcem. Komunikace probíhá v určitém prostředí, které zajišťuje komunikační kanál a spoluvytváří obsah komunikace (Cvrček & kol., 2010).

V dnešní společnosti jsou proměny myšlení o komunikaci a jazyce rozsáhlé téma, kterému se věnují různé vědní obory. Lingvistika (jazykověda) je věda, která se věnuje přirozenému jazyku. Neurologvistika je disciplína zkoumající vztah jazyka a mozkových procesů. Psycholingvistika se zabývá vztahem jazyka a vědomí.

V následujícím výčtu si objasníme čtyři základní pojmy, které jsou pro komunikaci klíčové:

- komunikátor - sdělující: osoba, která informaci sděluje;
- komunikant - příjemce: osoba, která informaci přijímá;
- komuniké - obsah sdělení mezi komunikujícími;
- komunikační kanál - cesta, kód: pro úspěšné porozumění.

Tyto čtyři pojmy tvoří základní stavební jednotky komunikace a vzájemně se ovlivňují. (Klenková, 2006). Z uvedeného výčtu je pro naši studii podstatné odlišení různých komunikantů (jinak má mluvit učitelka s dítětem, jinak s dospělým), a různých komuniké (jiný obsah má mít sdělení např. v komunikaci profesní a soukromé, jiné v řazených a volných činnostech). Komunikátor v naší studii bude vždy učitelka MŠ.

Dorozumívací kód je při verbální komunikaci jazyk a to v našem případě český jazyk. Následný výsledek komunikační činnosti je komunikát neboli jazykový projev. Souhrnný jazykový útvar, který je výsledkem komunikačního jednání jedince je monolog nebo u více osob dialog. Strukturou komunikátu je text členěný na prvky - věty (Čechová & kol., 2000). Ve výzkumné části budou analyzovány pouze části

komunikátu, který sděluje učitelka MŠ, analyzována bude tedy pouze část (jedna strana) nahraného dialogu, tedy nikoliv celý dialog (reakce dítěte či kontrolního dospělého komunikačního partnera nejsou záměrně předmětem této studie).

2. 1 Verbální komunikace

Verbální komunikaci můžeme definovat také jako slovní sdělování. Verbální interakce má společný důraz na slovní podobu spojení, liší se však tím, že nemusí jít o oboustranné, vzájemné sdělování. Při verbální komunikaci se uplatňuje cíl mluvčího, jeho formulace sdělení (včetně volby jazykových prostředků, použitého slovníku), porozumění sdělovanému u příjemce, smysl sdělení pro příjemce a účinek na příjemce. Mluvená verbální komunikace je většinou doplněna neverbální komunikací (Průcha, Walterová & Mareš 2008). V této studii není klíčové sledování neverbální složky komunikace, ačkoli jsme si samozřejmě vědomi, že v reálném komunikačním procesu tato složka hraje významnou roli.

2. 2 Pedagogická komunikace

Pedagogická komunikace je pokládána za specifický příklad sociální komunikace. Zaměřuje se především na vytyčené vzdělávací cíle a je dále stanovena obsahem a pozicí účastníků komunikace, ve které platí předem daná pravidla. Tento druh komunikace probíhá zejména ve školních zařízeních, ale také v různých vzdělávacích a výchovných institucích (Kohout, 2010).

Dle Kohouta (2010) zásady, které by měl pedagog i dítě dodržovat:

Tabulka 2 - Zásady komunikace

ze strany komunikátora:	ze strany příjemce:
klidný projev řeči, nemonotónnost;	projev zájmu k pedagogovi;
blízké výrazy pro příjemce;	vzájemná kooperace, aktivní přijímání informací, pochopení sdělovaného;
jednoznačnost, srozumitelnost;	schopnost naslouchat komunikátora;
správná intonace, přiměřenost; frázování;	zpětná vazba k informaci - pochopení sdělení.
modulace hlasu;	
stručnost, výstižnost;	
přiměřená rychlost,	
kombinace názorného a slovního projevu;	
ověření o přijetí informace u příjemce.	

Pokud budou vzájemně tyto zásady respektovat, dojde k nejnižší míře nedorozumění (Kohout, 2010).

Komunikace a interakce v pedagogické sféře má široké možnosti volby přístupů podle toho, kdo je komunikačním partnerem. Pro učitele/ku je typické střídání komunikačních přístupů během dne, je tedy náročné volit adekvátní způsob komunikace v dané situaci. Bakalářská práce je především směřována k vzájemnému vztahu učitele a dítěte v MŠ. Nazýváme jej tedy pedagogickou komunikací. Můžeme ji rozdělit na dvě důležité části, které se vzájemně prolínají. Jednou z důležitých rolí je komunikátor, jehož hlavním úkolem je srozumitelné sdělování poznatků k dítěti. Druhou pozici zaujímá aktivní naslouchání a přijímání poznatků směřovaných k učitelce. Nedílnou součástí komunikace je formální stránka řeči. Do ní spadá intenzita a barva hlasu, tónová výška a rychlost řeči. Všechny tyto projevy ze strany pedagoga mohou spolu s jejím neverbálním projevem tlumit nebo však naopak posilovat dítě v roli naslouchajícího či komunikátora. Mají vliv na sebevědomí dítěte, seberealizaci, projev a bohatost jeho sdělení a také vztah k autoritě učitelky (Spilková, 2004).

Základní specifická schopnost lidstva je považována řeč, která umožňuje obecně myslet, vyjadřovat představy, úsudky, názory, pojmy (Kohout, 2010). Více nám objasní následující podkapitola.

2. 3 Komunikační partner

Rozdíly mužů a žen v komunikaci dospělých vede k častým výzkumným šetřením. Ženy považují za relevantní klást velké množství otázek s emocionálním výrazem a dbají na srozumitelnost a artikulaci (Vybíral, 2005). Ženy komunikují se záměrem vést vztahy, muži naopak využívají jazyk pro přenos skutečností (Havigerová, 2011). Působí značně seriózněji a to díky hloubce a výšce hlasu, ale naopak hovoří poněkud rychleji, což pro komunikaci není přínosem (Vybíral, 2005).

Odlišnost v komunikaci dle pohlaví je zaznamenána již v dětství. Dívky mají pro využití jazyka výhodnější počáteční předpoklady, díky uzpůsobení mozku pro řeč. Z těchto podmínek patrně vznikají důvody častějších poruch řeči u chlapců. Každé pohlaví má svá pozitiva a negativa. Každý jedinec je jedinečný a není proto rozumné uvádět, které pohlaví je z pohledu řeči lepší (Havigerová, 2011).

Již od narození se komunikace přijímá mezi instinkty. Zvláštnosti komunikace s dětmi předškolního věku se zakládají na vývojových etapách. Nejdříve se prolíná okolní svět se světem vnitřním, tj. fantazie a představivost. Díky těmto poznatkům hovoříme o lži ne v pravém slova smyslu. Dítě nelže, i když víme, že nemluví pravdu. Předškolní věk se často projevuje odlišností od reálného světa. Děti nedokážou diferencovat reálné zážitky od smyšlených. Rodí se bez schopnosti samostatné existence, je proto plně odkázáno na verbální či neverbální (více poznatků v předchozích kapitolách) podněty blízké osoby (Lejska, 2003).

Haviger, Havigerová a Loudová (2014) uvádějí v knize Lexikální stopa pojmu rodina za základní rysy rodiny prožívání, lokaci, vlastnictví, strukturu, pokrevní spřízněnost, reprodukci, péči a výchovu a společně strávený čas. Všechny tyto atributy ovlivňují život dítěte, který si rodinu nevybírání, ale rodí se do ní.

Dítě je náš komunikační partner. Komunikační styl s dětmi by měl být přirozený a demokratický, tj. umožňujeme dítěti projevit svůj vlastní názor. Nezařazujeme proto nadřazený a nedbalý přístup (Lažová, 2013).

2. 4 Řeč a jazyk

Vývoj dítěte je individuální, někdo může být v komunikačních dovednostech napřed, jiní zase pozadu. Každý jedinec je jedinečný, už z tohoto tvrzení nesmíme propadat panice, pokud je naše dítě v řečové sféře pomalejší, či naopak neměli bychom se pyšnit lepšími dovednostmi. Dítě při nástupu do MŠ většinou ve třech letech mluví dobře a plynule, je obohaceno o slovní zásobu v rozmezí 800 až 1000 slov. Snaží se vyhovět a porozumět i složitějším požadavkům ze strany učitele/ky. Po půl roce se jeho slovní zásoba stále rozšiřuje. Může zřídka i koktat, tento jev se stává nástupem jeho myšlenek, které jsou rychlejší než slova. Velmi často využívá otázek, které začínají slovy „proč“, „kdy“ nebo „kdo“. Velmi důležitým obdobím, především pro učitelky jakožto řečovým vzorem, je mezi třetím a čtvrtým rokem dítěte. Toto období můžeme nazývat nejvhodnější fází pro rozvoj dovedností, které budou hlavním podkladem pro čtení a tím následné psaní. Řeč by měla být pestrá, jednoduchá. Čím lépe si dítě osvojí tuto schopnost komunikace před nástupem do základní školy, tím lepší výsledky bude mít (Bacus, 2004).

Jak by se měl dospělý před dítětem vyjadřovat, uvádí Bacus (2004) v knize Vaše dítě ve věku do 3 do 6 let: „Za prvé je důležité používat pro předměty přesné názvy, tedy například nepoužívat slova jako tohle a tamto. Čím více se budete vyjadřovat přesněji, tím více si dítě obohatí slovní zásobu. Nezapomeňte, že nemůže mluvit lépe než vy sami. Využívejte nejrůznější spojení typu nad, pod, vedle, před po mezi uprostřed, za apod. především se ujistit jestli dobře chápe jejich význam.“ (Bacus, 2004, 57).

„Ticho je nepřirozené! Řeč a mluvení jsou pro člověka jakousi samozřejmostí. Jsou i potřebou. Není-li tato potřeba uspokojována, nutně trpíme. Ticho je tísnivé a drásavé. Vzbuzuje úzkost. Člověk je tvor společenský - a řeč slouží jako přirozený nástroj jeho dorozumění s druhými lidmi.“ (Matějček, 1994, 93).

Bednářová a Šmardová (2008) uvádí v publikaci Diagnostika dítěte předškolního věku poutavou poznámku, že je řeč komplexní schopností, která má velmi komplikovanou strukturu. Lze jí rozdělit na několik jazykových rovin lexikálně-sémantická, morfologicko-syntaktická, foneticko-fonologická a pragmatická. Lexikálně-sémantická rovina zahrnuje pasivní a aktivní slovník jedince. Morfologicko-syntaktická rovina vyjadřuje aplikaci slovních druhů, větosloví a tvarosloví. Foneticko-fonologická rovina

rozpoznává sluchem hlásky a výslovnost hlásek. Pragmatická rovina řídí využití řeči v praxi.

Významnými osobnostmi ve fylogenezi myšlení a řeči jsou jistě psychologové Köhler a Yerkes, kteří se věnovali výzkumům intelektu a řeči lidoopů, tedy našich předchůdců. Nacházíme zde velmi přesvědčivé poznatky o počátku intelektu (Vygotskij, 2004).

„Myšlení ve vlastním slova smyslu, se objevují u zvířat bez ohledu na vývoj řeči a zcela nezávisle na jejích úspěších“ (Vygotskij, 2004, 53).

Velmi klíčovým zjištěním Köhlera je skutečnost stejného typu chování u obou druhů. Ontogeneze myšlení a řeči u dítěte se zlomově mění v raném období dětství více v následující kapitole Jazyk (Vygotskij, 2004).

Základním prostředkem lidské komunikace je jazyk. Tento nástroj k dorozumívání mezi lidmi je pokládán za něco běžného. Definujeme ho jako nejdokonalejší a nejužívanější nástroj lidské populace. Charakterový rys jazyka je systémový, znakový a společenský. Věda, zabývající se jazykem se nazývá lingvistika neboli jazykověda. Je to věda o jazyku, stavbě, vztahu k myšlení a realitě (Hubáček, Jandová, Svobodová & Svobodová, 2002).

Jazyk podléhá jasným sémantickým, fonetickým, gramatickým a fonologickým zákonům. Ty platí pro danou etnickou skupinu (Bytešníková, 2012).

Podstatnou složkou lidského jazyka je slovní zásoba (lexikální rovina). Vědní disciplína zkoumající slovní zásobu je lexikologie. Lexikální sémantika studuje podstatu lexikálního významu, tj. vztahy mezi významy lexikálních jednotek, významovou strukturu slova aj. (Hubáček, Jandová, Svobodová & Svobodová, 2002). Lexikon neboli slovní zásobu tvoří komplex všech slov v jazyce. K přehledu slovní zásoby nám slouží slovníky, v těch se ovšem nevyskytují všechna slova, která se v běžné komunikaci objevují. Vývojem lidské populace se lexikon rozšiřuje, jeho počet navyšuje a mění. Člověk běžně užívá 3 tisíce až 10 tisíc slov, a k úspěšné komunikaci užívá 1 500 slov. Nejpoužívanější výtisk o lexikonu českého jazyka je Příruční slovník jazyka českého, který zachycuje více jak 250 tisíc slov (Čechová & kol., 2000).

Slovní zásobu členíme na aktivní a pasivní. Aktivní slovní zásobu užívá jedinec ve své obvyklé řeči. Pasivní slovní zásoba jsou pouze slova, kterým jedinec rozumí. Rozsah

slovní zásoby je ovlivněn rozumovými schopnostmi, osobnostními dispozicemi a prostředím, ve kterém se vyskytujeme. Dítě již od narození vstupuje do komunikačního prostředí, které by mělo být podnětné (Zelinková, 2001). Záleží na vyspělosti CNS, na citových vazbách a povzbuzení ze strany rodičů, vrstevníků či učitele. Intaktní dítě má snahu projevit zvědavost frekventovanými otázkami. Tento výraz je projevem dychtivosti po vzájemné komunikaci a vztahem s osobou, která je v komunikační blízkosti jedince (Sovák, 1986).

Zelinková (2001) udává počet slov dítěte v prvním roce života, jehož rozsah obsahuje pět až sedm slov, dvouleté 200 až 300 slov, tříleté 700 až 900 slov, čtyřleté 1 500 slov, pětileté 2 000 slov. K blížícímu se nástupu do základní školy se slovní zásoba navyšuje na 2 500 až 3 000 slov.

Dle Klenkové a Kolbábkové (2002) je slovní zásoba nedílnou součástí rozvoje myšlení dítěte.

Ontogeneze myšlení a řeči u dítěte se zlomově mění v raném období dětství. Ve věku do období raného dětství existují vývojové linie myšlení a řeč odděleně. Poté však nastává klíčový okamžik, kdy se oba tyto momenty vzájemně propojí. Myšlení se přeměňuje na verbální a řeč intelektuální (Vygotskij, 2004). Řeč je z počátku vázána na určité situace. Nejdříve učíme děti poznávat předměty, činnosti a jevy. Poté následuje jasné označení pojmenováním. Vývoj slovní zásoby je podmíněno předchozí zkušeností, pochopení situace a logických vztahů. Dále se slova zařadí do lexikonu dítěte. Rozlišení slovní zásoby na aktivní i pasivní platí i u dítěte. Aktivních jevů využívá v běžné komunikaci a pasivní slovní zásoby rozumí, ale v dorozumívání ji aktivně nevyužívá (Klenková & Kolbábková 2002).

3 Výzkumné otázky

Základní výzkumný záměr bakalářské práce spočívá v porovnání formálních lingvistických znaků produkovaných v průběhu denního režimu v MŠ a v privátním prostředí.

Základní výzkumný cíl byl transponován na výchozí výzkumné otázky:

VO₁: Liší se formální lingvistické znaky mluvené řeči v závislosti na druhu prostředí (profesní versus privátní)?

VO₂: Liší se formální lingvistické znaky mluvené řeči v závislosti na komunikačním partnerovi (dospělý versus dítě/děti)?

4 Metody

Současný stav poznání je konkretizován především na profesi učitele/ky MŠ a všechny získané poznatky jsou vztaženy na důležitost, podstatu a funkci lidské komunikace. Popisuje její dělení na verbální a neverbální a její prostředky, kterými jsou řeč a jazyk.

Ve výzkumné části je provedeno výzkumné šetření dvou učitelek v MŠ. Cíl výzkumu se prolíná s dílčím výzkumným záměrem, kdy jsou porovnány formální lingvistické znaky, konkrétně množství slov/min, poměr aktivních slovních druhů atp. získaných v průběhu denního režimu v MŠ a v privátním prostředí. Metodou výzkumného šetření je analýza formálních lingvistických charakteristik promluv získaných v hlasových záznamech.

4. 1 Výzkumný soubor

Výzkumný soubor byl zvolen záměrně, k zadanému výzkumu byly vybrány 2 učitelky pracující v MŠ.

Tabulka 3 - Mluvčí

	1. mluvčí	2. mluvčí
Označení mluvčí	učitelka Š	učitelka V
Věk (v letech)	26	63
Délka praxe (let)	5	25
Počet promluv	17	12

Tabulka 4 - Typ promluv

	profesní prostředí		soukromé prostředí	
1. mluvčí	řízená činnost	volná činnost	komunikace s dospělým (kamarádka, přítel)	komunikace s dítětem (synovec a neteř)
2. mluvčí	řízená činnost	volná činnost	komunikace s dospělým (kolegyně)	komunikace s dítětem (vnoučata)

4. 2 Instrumenty

K vytvoření studie bylo zapotřebí využití zařízení pro záznam zvuku diktafon.

Tvůrcem kvantitativně lingvistického softwaru QUITA je magistr Vladimír Matlach, který vystudoval Filozofickou fakultu Univerzity Palackého v Olomouci. Nyní je zaměstnán na katedře obecné lingvistiky. Program vznikl při tvorbě jeho diplomové práce, jehož cílem bylo vytvořit software, který zprostředkuje kvantitativně lingvistickou analýzu textů, využívání kvantitativně-lingvistické analýzy textů pomocí specializovaného softwaru, který uživatelé poskytne všechny potřebné metody a nástroje takové analýzy, počínaje samotným zpracováním textů a konče statistickým vyhodnocením a vizualizací výsledků. Tento program nám umožňuje porovnávat více textů. Za velké plus můžeme upřednostnit možnost, co vlastně chceme v audiozáznamech vyhledávat a porovnávat. Software převede výsledky do tabulky, které přeneseme do programu Word Excel (Matlach, 2014).

Tabulka 5 - Sledované lexikografické jevy

Název	význam
Types	frekvence užívání slovních druhů v textu v základním tvaru
Tokens	celkový počet všech slov a interpunkčních znamének v textu
Frequensies	počet výskytu jevů v textu
Verb Distances	průměrná vzdálenost sloves v textu (kolik dalších slov je mezi dvěma nejbližšími slovesy)
TTR (type/token ratio)	poměr počtu různých slov nebo lemmat k celkovému počtu všech slov. Vysoká hodnota znamená text s velkou lexikální bohatostí, malý poměr značí velkou míru opakování
Token Length Frequency Spectrum	četnost výskytu slov v závislosti na jejich délce (vyjádřeno počtem písmen ve slově)
h-Point (autosemantic/synsemantic fuzzy border)	hodnota bodu, který určuje hranici mezi autosémantickými a sysémantickými slovními druhy v textu.
h - point doubled	h bod na druhou.
TC (theme - concentration of text)	tématická zakotvenost textu ve vztahu k centrálnímu tématu.
STC (secondary thematic concentration,)	druhotná tematická zakotvenost
R1 (vocabulary richness)	bohatost slovníku
Hapax Percentage	vzácné výrazy, v textu se nacházejí pouze jednou
Activity (komplementární k indexu Descriptivity)	udává poměr mezi slovními druhy, které jsou nositeli aktivity (slovesa) a nositeli popisnosti (přídavná jména a příslovce)
Average Tokens Length	průměrná délka slov (průměrný počet písmen)

(Zdroje: Čech, 2014; Cvrček & Richterová, 2014)

4. 3 Procedura

Výzkumný design studie lze charakterizovat jako proces výzkumu vymezení konceptů, tj. hypotetických a teoretických pojmů, definicí výzkumných otázek, následné shromažďování dat, jejich zkoumání, objasnění a pozdější směřování k výzkumné zprávě (Gulová & Šíp, 2013).

V počáteční fázi výzkumu byly stanoveny výzkumné aktivity a časový harmonogram.

Tabulka 6 - Časový harmonogram

Časové rozmezí	aktivity
listopad 2016 - červen 2017	výběr a studování literatury s cílem precizovat metody
červenec 2017- září 2017	získávání zvukových záznamů a jejich transkripce
říjen 2017 - listopad 2017	zpracování dat – preprocessing a analýzy
prosinec 2017 - leden 2018	vyhodnocení dat a jejich interpretace
únor 2018 - duben 2018	propojení současného stavu poznání se získanými výsledky

V první fázi studie byla zvolena a následně vybrána literatura k danému tématu bakalářské práce profese učitelky MŠ, komunikace a dokumenty související s komunikačním odvětvím. Následně byla oslovena učitelka V a učitelka Š, které byly seznámeny s výzkumnou metodou, vytvořením audio-záznamů, způsobem vedení poznámek k záznamu (den, čas, typ promluvy) a formami jeho archivace. Poté jim byla předána zařízení k získání zvukového záznamu (diktafon). K uskutečnění studie byl od učitelek získán souhlas se zpracováním dat (viz příloha).

Ve druhé fázi proběhlo shromažďování zvukových záznamů od učitelky V a učitelky Š. Pořízeným zvukovým záznamům byl vytvořen přepis mluveného slova do textové podoby ve tvaru nespisovném. Pro zkvalitnění výsledků byla přepsaná data upravena do spisovného tvaru. Ta byla následně nahrána do programu QUITA a poté byly získané hodnoty vloženy do tabulkového procesoru Microsoft Excel a převedeny do programu pro statistické zpracování dat (IBM SPSS). Získaná data byla zpracována dvoufázově: nejprve byly získány deskriptivní (popisné) statistické údaje o sledovaných proměnných (průměr, medián, směrodatná odchylka). Dále pro zodpovězení dvou

formulovaných výzkumných otázek byly provedeny výpočty neparametrického testu pro porovnání dvou skupin (Mann-Whitneyho U test a mediánový test).

Třetí fáze výzkumu zahrnovala interpretaci výsledků, odpovědi na dané výzkumné otázky, zhodnocení významu výzkumu a následná diskuse, která obsahovala doporučení pro praxi.

4. 4 Analýza dat

Při zpracování dat bylo využito deskriptivní statistiky, která kvantitativně charakterizuje cílové vlastnosti sbírky dat, jinak řečeno slouží k tomu, abychom se orientovali v získaných datech. Tyto statistiky (průměr, medián, směrodatná odchylka, minimum, maximum) stručně vyjadřují klíčové informace o získaných údajích (Geizerová, 1995).

K posouzení rozdílů mezi sledovanými jevy byl proveden výše zmíněný neparametrický mediánový test, který zkoumá hypotézu o shodnosti mediánů, což je hodnota, jež dělí řadu vzestupně seřazených výsledků na dvě stejně početné poloviny (Corder & Foreman, 2014). Medián určuje prostřední hodnotu statistického souboru, jež je seřazen od nejmenší hodnoty po největší. Není senzitivní na vzdálené hodnoty jako aritmetický průměr (Geizerová, 1995). Neparametrický test pro porovnání dvou souborů přímo pracuje s hodnotami místo s aritmetickými průměry (Corder & Foreman, 2014).

5 Výsledky

Do analýz vstupovalo celkem 29 jednotlivých záznamů, které obsahovaly 2 708 typesů (slov) a 5 746 tokenů (slov a interpunkčních znamének).

5. 1 Deskriptivní údaje o získaných datech

Základním údajem, který popisuje sledovaný vzorek promluv je čas (jak dlouho trvaly jednotlivé analyzované promluvy) a množství slov a interpunkčních znamének (resp. tokenů). Aby délka promluvy neovlivnila nežádoucím způsobem výpočty, některé sledované proměnné byly relativizovány vzhledem k délce textu (nepracujeme s četnostmi, ale s procentuálním zastoupením). Tabulka 7 ukazuje průměrné hodnoty a další statistické parametry analyzovaných promluv.

Tabulka 7 - Časové údaje: deskriptivní statistiky (N=29)

Statistika	cas_dotace	Types	Types_per_sec	Tokens	Tokens_per_sec
Průměr (Mean)	197,34	93,38	0,5408	198,14	1,0681
Median	168	89	0,4733	173	1,096
Směrodatná odchylka (SD)	97,469	39,396	0,25194	118,122	0,53951
Minimum	41	27	0,21	32	0,39
Maximum	418	181	1,19	504	2,5

Z tabulky 7 vyplývá, že průměrná délka analyzované promluvy je téměř 200 vteřin, tj. přibližně 3 minuty. Četnost užívaných slovních druhů v základním tvaru je 94 slov (0,5%) a celkový počet slov a interpunkčních znamének je 198 (1,1%). Nejkratší promluva je 41 vteřin, obsahovala 27 slovních druhů (0,2%) a 32 tokenů (0,4%). Údaje analyzují i nejdelší získaný text 420 vteřin, tj. 7 minut. Zahrnoval 181 typesů (1,2%) a 504 tokenů (2,5%). Pro lepší orientaci zastoupení slovních druhů v textu, je v příloze B uveden graf.

Tabulka 8 - Types: deskriptivní statistiky (N=29)

N=29	Průměr (Mean)	Median	Směrodatná odchylka (SD)	Minimum	Maximum
adjective	6,48	6	4,29	0	17
adverb	29,41	26	21,169	3	85
conjunction	19,34	17	15,032	0	58
interjection	1,31	0	3,646	0	18
noun	27,34	22	21,045	0	90
number	3,38	2	4,799	0	18
particle	6,66	6	6,131	0	24
preposition	11,66	9	7,77	0	29
pronoun	32,79	28	20,512	4	79
unknown	8,55	6	11,021	0	51
verb	51,21	42	29,534	11	133

Tabulka 8 analyzuje celkové počty výrazů i zastoupení slovních druhů v analyzovaných textech. Z tabulky je zřejmá převaha sloves a zájmen. Průměrný počet slovních druhů v analyzovaném textu je velmi různorodý. Nejdříve si uvedeme slovní druhy, které byly užívány nejčastěji: 51 sloves (verb), 33 zájmen (pronoun), 29 příslovčí (adverb), 27 podstatných jmen (noun), 19 spojek (conjunction) a 12 předložek (preposition). Velmi zřídka se objevují částice (7 particle), přídavná jména (6 adjective) a pouze jedno citoslovce (interjection). Údaje nám uvádějí i 9 neznámých slov, které se nezařazují ani do jednoho slovního druhu. Nejméně používaných slovních druhů v analyzovaném textu jsou přídavná jména, spojky, citoslovce, číslovky, částice a předložky. Tato slova se v textu neobjevila, naopak je nahradily 3 příslovce, 4 zájmena a 11 sloves, která převažovala. Tabulka nám také uvádí nejdelší analyzovaný text, který obsahuje 133 sloves, 90 podstatných jmen, 85 příslovčí, 79 zájmen, 58 spojek a 51 neznámých slov. Ostatní slovní druhy se k vzhledem k textu objevují zřídka. Pro lepší orientaci zastoupení slovních druhů v textu je v příloze C uveden graf.

Následující tabulka 9 nám uvádí stejné výsledky typesů, zastoupených procentuálních údajů. Není tedy podstatné více údaje komentovat.

Tabulka 9 - Types percent: deskriptivní statistiky (N=29)

N=29	Průměr (Mean)	Median	Směrodatná odchylka (SD)	Minimum	Maximum
adjective_prc	3,4954	3,067	2,454	0	11,02
adverb_prc	14,0971	15,05	4,3181	4,11	23,91
conjunction_prc	9,1447	10	3,4261	0	15,09
interjection_prc	0,8551	0	2,42579	0	11,32
noun_prc	13,2993	14,085	5,74577	0	28,38
number_prc	1,7316	0,719	2,69404	0	11,32
particle_prc	3,2378	2,817	1,98086	0	7,1
preposition_prc	5,9362	5,714	2,81585	0	13,7
pronoun_prc	17,0148	17,178	4,85885	5,03	25
unknown_prc	4,3887	2,976	5,11407	0	23,27
verb_prc	26,7992	25,714	4,31713	19,72	36,17

Z tabulky 9 je zřejmé, že slovesa a zájmena tvoří polovinu všech získaných promluv tj. 50% slovních druhů. Dalším častým výrazem jsou podstatná jména a příslovce (tvoří celkem 30% výrazů). V menších číslech se objevují ostatní slovní druhy (spojky, předložky, částice, přídavná jména, citoslovce a i neznámá slova, která se nedají určit).

Tabulka 10 - Lexikografické jevy: deskriptivní statistiky (N=29)

N=29	Průměr (Mean)	Median	Směrodatná odchylka (SD)	Minimum	Maximum
Verb Distances	3,7486	3,7432	0,56567	2,63	4,79
TTR	0,5361	0,5037	0,1361	0,36	0,84
Token Length Frequency	11,1	11	1,496	9	14
h-Point	5,6667	6	1,92982	2,33	9
TC	0,0042	0	0,01456	0	0,07
STC	0,0246	0,017	0,03093	0	0,14
R1	0,8141	0,8071	0,05181	0,71	0,92
Hapax Percentage	0,3699	0,3309	0,15514	0,18	0,78
Descriptivity	0,204	0,1837	0,14141	0	0,58
Average Tokens Length	4,1401	4,1168	0,28753	3,66	5,22
Activity	0,796	0,8163	0,14141	0,42	1

Tabulka 10 prezentuje průměrné hodnoty a další statistické parametry analyzovaných promluv, které jsou klíčovým pro další zpracování a objasnění výzkumných otázek. TC a STC udává tematickou zakotvenost textu. K vypracování VO₁ a VO₂ nejsou tyto údaje podstatné, splňují funkci pouze informativní. Průměrnou vzdálenost sloves v textu čili kolik dalších slov je mezi dvěma nejbližšími slovesy, TTR a R1 vysoké hodnoty udávají text s velkou lexikální bohatostí, malý údaj značí velkou míru opakování, poměr počtu různých slov nebo lemmat k celkovému počtu všech slov. Token length frequency četnost výskytu slov v závislosti na jejich délce (vyjádřeno počtem písmen ve slově). H - point udává hodnotu bodu, který určuje hranici mezi autosémantickými a synsémantickými slovními druhy v textu. Average token length popisuje průměrnou délku slov v promluvách. Activity udává poměr mezi slovními druhy, které jsou nositeli aktivity (slovesa) a nositeli popisnosti (přídavná jména a příslovce). Když se zaměříme na popis nebo charakteristiku, většinou budou převažovat přídavná jména a příslovce. V následující podkapitole si uvedeme výsledné údaje vztahující k výzkumným otázkám.

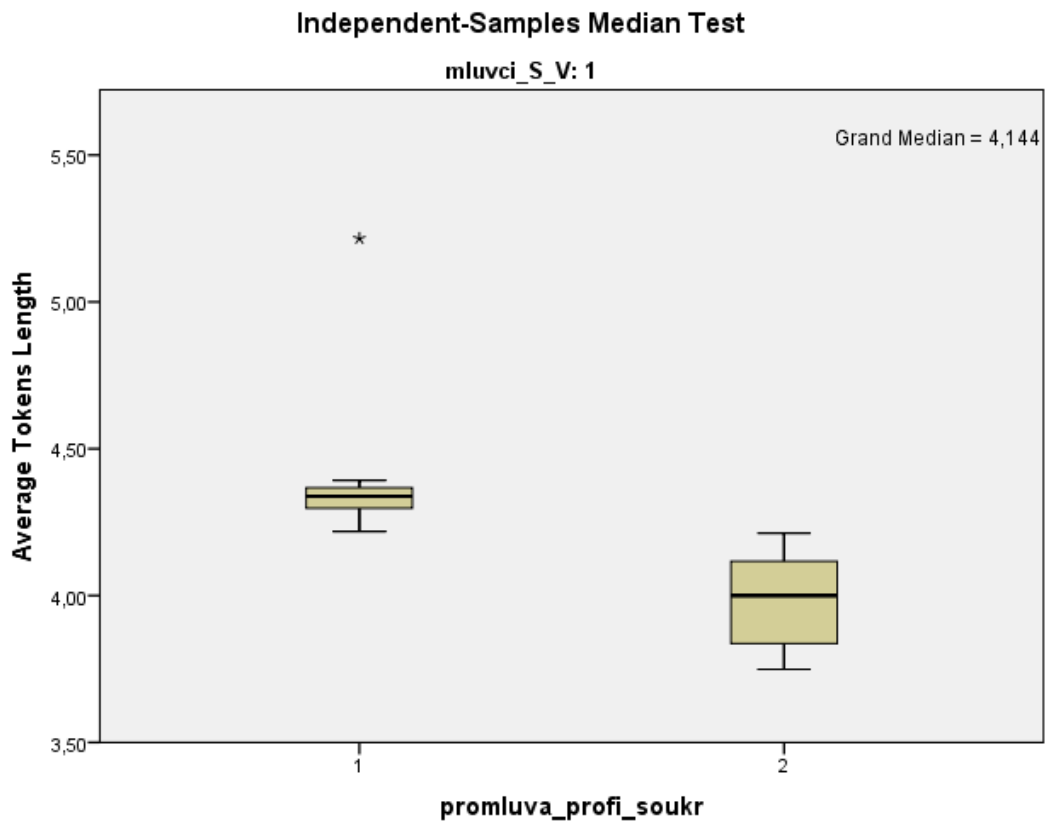
5. 1. 1 Porovnání formálních ling. znaků v závislosti na druhu prostředí

Pro všechny sledované lingvistické proměnné byly provedeny výpočty testů pro porovnání dvou souborů (mediánový test a Mann-Whitneyův U test), porovnávány byly soubory všech textů obou respondentek získaných v privátním prostředí (resp. lingvistické údaje o těchto textech) se souborem všech textů obou respondentek získaných v prostředí profesním. Celkem do analýz vstoupily údaje o N=17 textů.

V této části jsou prezentovány tabulky popisující výsledky testů pro porovnání dvou souborů v mediánovém testu, které ukazují na statisticky průkazné rozdíly mezi sledovanými soubory (texty z privátního versus profesního prostředí). Výsledky Mann-Whitneyův U test jsou doloženy v přílohách. Statisticky průkazné rozdíly byly shledány u dvou sledovaných proměnných: **Average token length (průměrná délka slov v promluvách)** a **četnost typesů (počet slovních druhů) - preposition percent (předložky)**.

Tabulka 11 - Porovnání profesních a privátních promluv - průměrná délka slov: mediánový test (N=17)

Median	4,144
Asymptotic Sig.(2-sided test)	,000

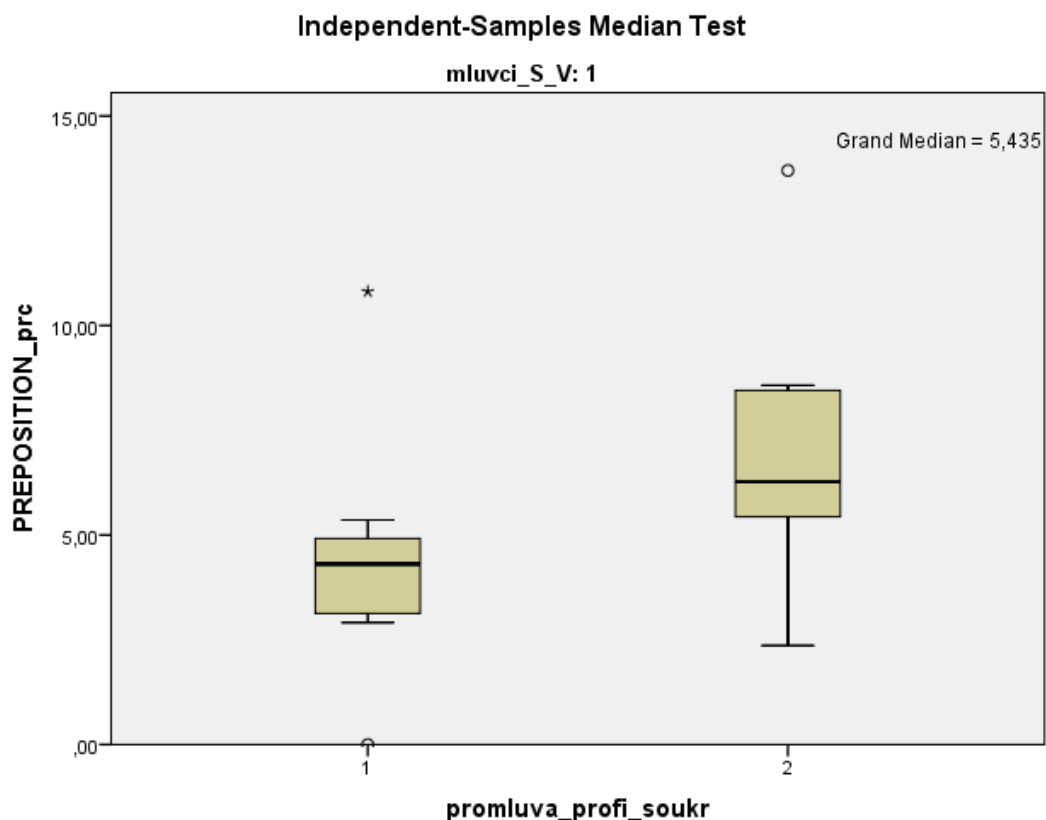

Obrázek 1 - Porovnání profesních a privátních promluv - průměrná délka slov: mediánový test (N=17)

Z tabulky 11 a obrázku 1 lze vyčíst, že obě respondentky hovořily v profesionálním prostředí slovy s větším počtem písmen. Ukázka Average tokens length je uvedena v příloze A. Tyto výsledky jsou velmi překvapující, dalo by se předpokládat, že v profesní komunikaci zvolíme především krátká, jasná a výstižná slova. Není, ale jasné zda byla slova analyzována při komunikaci s dítětem či dospělým. Tuto problematiku si uvedeme ve výzkumné otázce VO₂.

Tabulka 12 - Porovnání profesních a privátních promluv - předložky prc: mediánový test (N=17)

Median	5,435
Asymptotic Sig.(2-sided test)	,024

Obrázek 2 - Porovnání profesních a privátních promluv - předložky prc: mediánový test (N=17)

Z tabulky 12 a obrázku 2 lze vyčíst, že ze 17 analyzovaných textů se odchylka projevila u slovních druhů. Jedná se o předložky, které respondentky nejčastěji využily v soukromém prostředí. Ukázka předložek v promluvách viz příloha A. Předložky jsou slova, která existují ve spojení s podstatnými jmény nebo zájmeny, pomáhají určit pád a bližší okolnosti, vyjadřují jejich větné výrazy. Pomáhají vytvářet fráze a modifikovat vztahy mezi větnými členy.

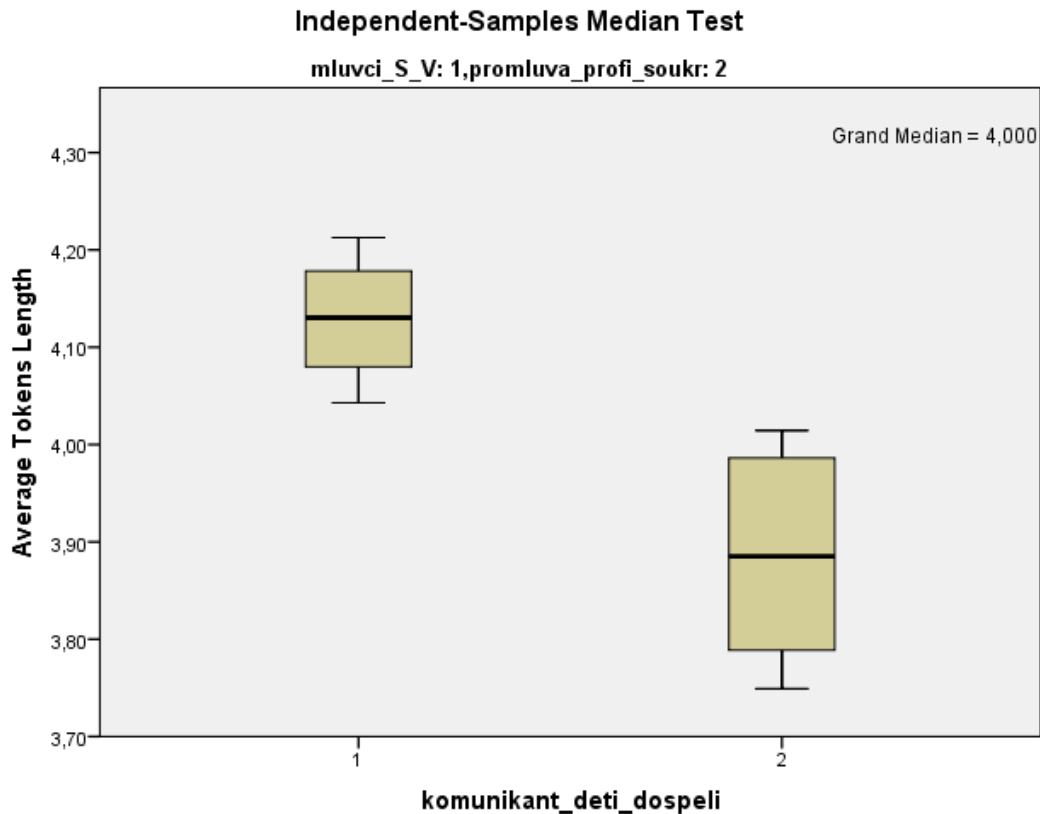
5. 1. 2 Porovnání formálních ling. znaků v závislosti na komunikačním partnerovi

Pro všechny sledované lingvistické proměnné byly provedeny výpočty testů pro porovnání dvou souborů (mediánový test a Mann-Whitneyův U test), porovnávány byly soubory všech textů obou respondentek získaných s komunikačním partnerem dítě (resp. lingvistické údaje o těchto textech) se souborem všech textů obou respondentek získaných s komunikačním partnerem dospělý. Celkem do analýz vstoupily údaje o N=10 textů.

V této části jsou prezentovány tabulky popisující výsledky testů, které slouží pro porovnání dvou souborů v mediánovém testu, které ukazují na statisticky průkazné rozdíly mezi sledovanými soubory (texty komunikant dítě versus dospělý). Výsledky Mann-Whitneyův U test jsou prezentovány v příloze. Statisticky průkazné rozdíly byly shledány u čtyřech sledovaných proměnných: **Average token length (průměrná délka slov v promluvách)**, **četnost typesů (počet slovních druhů) - spojky (conjunction percent)**, **předložky (preposition percent)** a **neznámá slova (unknown percent)**.

Tabulka 13 - Porovnání komunikačních partnerů dítě a dospělý - průměrná délka slov: mediánový test (N=10)

Median	4,000
Asymptotic Sig.(2-sided test)	,010

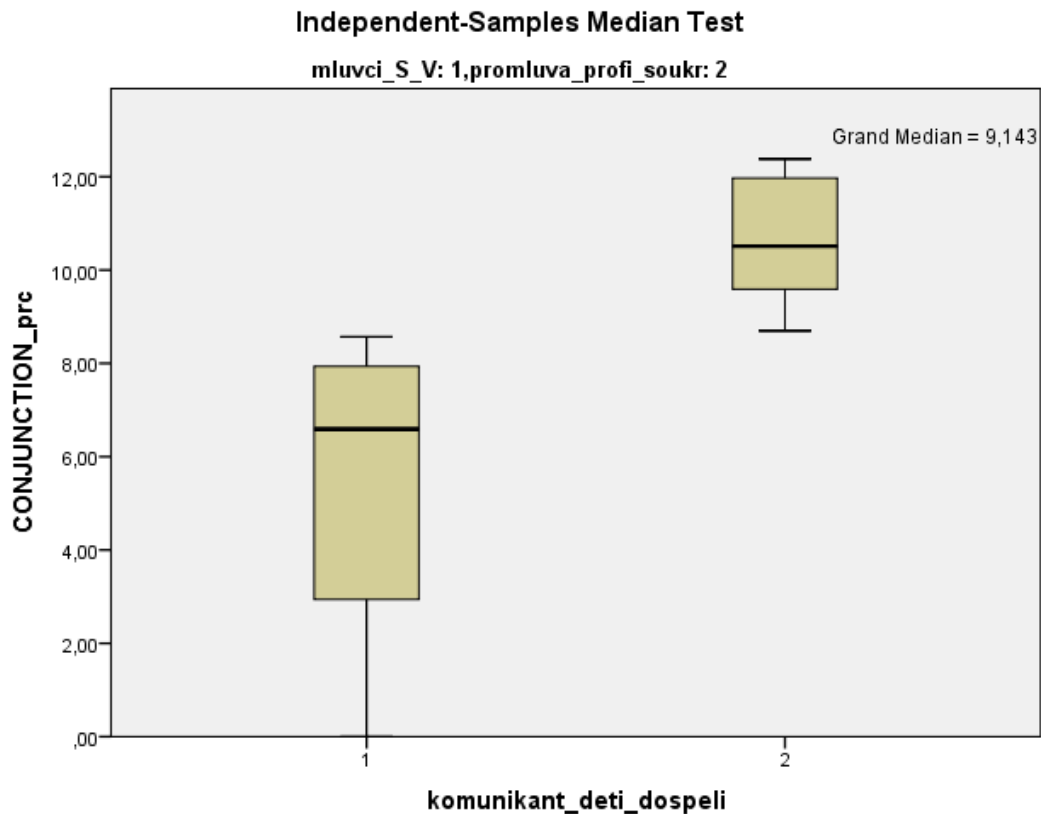

Obrázek 3 - Porovnání komunikačních partnerů dítě a dospělý - průměrná délka slov: mediánový test (N=10)

Z tabulky 13 a obrázku 3 lze vyčíst, že obě respondentky využívaly slova s větším počtem písmen při komunikaci s dětským komunikačním partnerem. Tyto výsledky kooperují s předchozí VO₁ (tabulka 11 a obrázek 1). Můžeme je tedy vnímat, jako zcela průkazné. Zjištění jsou opětovně velmi překvapující, jak jsem již zmínila v tabulce 11 a obrázku 1, dalo by se předpokládat, že v profesní komunikaci zvolíme především krátká, jasná a výstižná slova.

Tabulka 14 - Porovnání komunikačních partnerů dítě a dospělý - spojky prc: mediánový test (N=10)

Median	9,143
Asymptotic Sig.(2-sided test)	,010

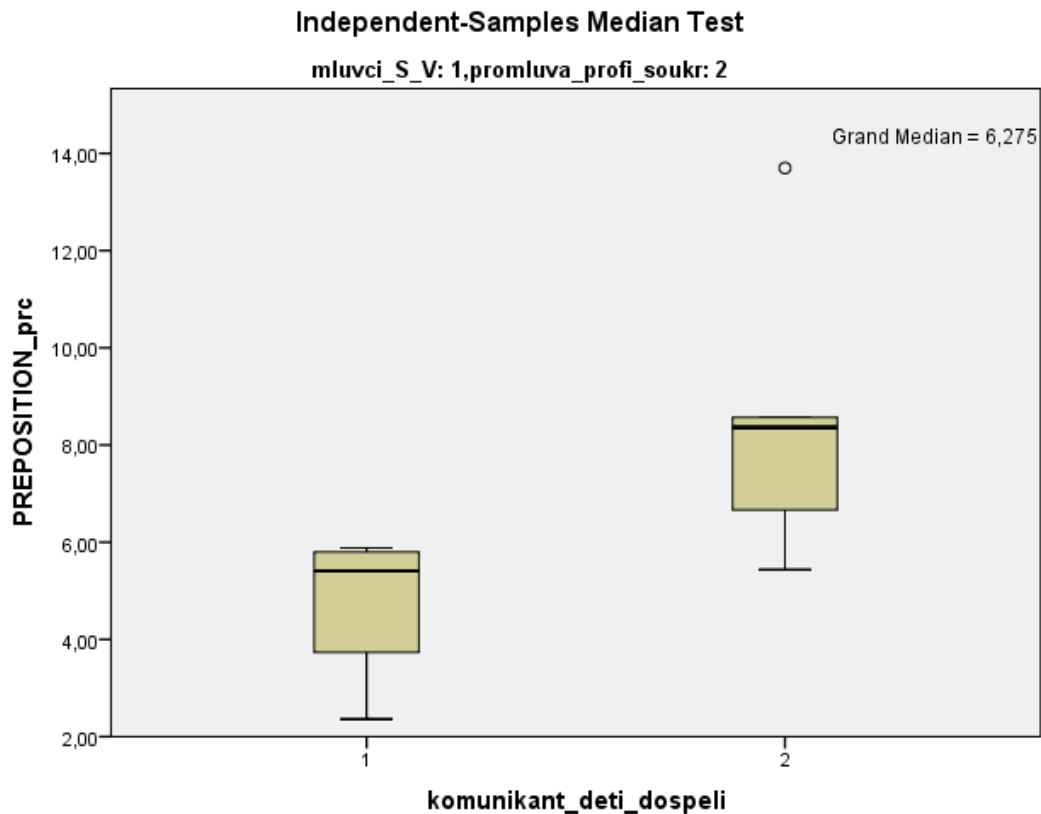

Obrázek 4 - Porovnání komunikačních partnerů dítě a dospělý - spojky prc: mediánový test (N=10)

Z tabulky 14 a obrázku 4 lze vyčíst, že počet slovních druhů - spojek převažují v komunikaci s dospělým jedincem. Tento slovní druh spojuje slova a věty. Ukázka spojek v příloze A.

Tabulka 15 - Porovnání komunikačních partnerů dítě a dospělý - předložky prc:
mediánový test (N=10)

Median	6,275
Asymptotic Sig.(2-sided test)	,010

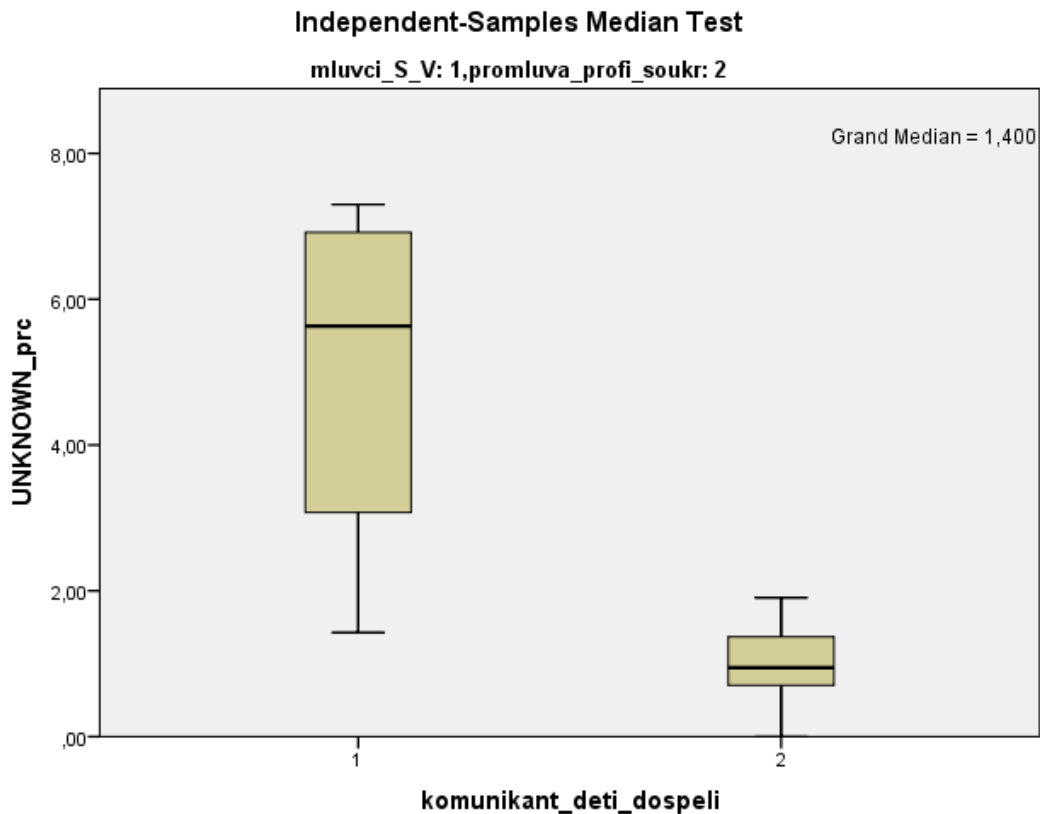

Obrázek 5 - Porovnání komunikačních partnerů dítě a dospělý - předložky prc:
mediánový test (N=10)

Z tabulky 15 a obrázku 5 lze vyčíst, že předložky převažují v analyzovaných textech v komunikaci s dospělým komunikačním partnerem. Předložky jsou slova, která existují ve spojení s podstatnými jmény nebo zájmeny, pomáhají určit pád a bližší okolnosti, vyjadřují jejich větné výrazy. Pomáhají vytvářet fráze a modifikovat vztahy mezi větnými členy. V návaznosti na výsledné tabulky 12 a obrázku 2 v soukromém prostředí se údaje shodují.

Tabulka 16 - Porovnání komunikačních partnerů dítě a dospělý - neznámá slova prc: mediánový test (N=10)

Median	1,400
Asymptotic Sig.(2-sided test)	,010

Obrázek 6 - Porovnání komunikačních partnerů dítě a dospělý - neznámá slova prc: mediánový test (N=10)

Z tabulky 16 a obrázku 6 lze vyčíst, že v komunikaci s dítětem využíváme velké množství neznámých slov, která program QUITA nedokáže rozlišit (ukázka unknown viz příloha A). Z tabulky 16 je zřejmé, že při komunikaci s dítětem bylo využito velkého počtu oslovení dětí, popř. jména, která jim jsou blízká.

Diskuse

Učitel/ka MŠ přijímá důležitou úlohu v ovlivňování vývoje dítěte. Pomocí slovního vyjadřování sděluje informace, vychovává, a tím se podílí na formování osobnosti. Je tedy důležité, aby pochopila podstatu sebereflexe a zamyslela se nad svými projevy ke svému okolí. Na impulz této myšlenky jsem navázala se zpracováním bakalářské práce. Tyto podněty mě inspirovaly ke tvorbě audio - záznamu a následné analýzy zaznamenaných promluv. Výsledky formálních lingvistických znaků jsem vztahovala k výzkumným otázkám:

VO₁: Liší se formální lingvistické znaky mluvené řeči v závislosti na druhu prostředí (profesní versus privátní)?

VO₂: Liší se formální lingvistické znaky mluvené řeči v závislosti na komunikačním partnerovi (dospělý versus dítě/děti)?

Data byla sesbírána i ke třetí výzkumné otázce (VO₃: Liší se formální lingvistické znaky mluvené řeči v závislosti na druhu činnosti?). Údaje vykazovaly při převodu do souboru pro porovnání dvou textů systematickou chybu, proto nebylo možné s nimi nadále pracovat.

Na základě výsledků výzkumu mohu konstatovat, že se některé níže uvedené předpoklady potvrdily, ale naopak se objevila i zjištění, která se mohou jevit jako překvapující. Výsledky porovnání promluv ze dvou různých prostředí, profesního a privátního prostředí, a rovněž výsledky porovnání komunikace s různými komunikačními partnery vykazuje shodný trend v užívání průměrně delších slov a předložek – v komunikaci s dítětem a v komunikaci v profesním prostředí byl využíván menší poměr předložek a delších slov. Je velmi zajímavé a překvapující, že obě učitelky hovoří s dětmi za pomoci průměrně delších slov. V literatuře (Bednářová & Šmardová, 2008) se uvádí, že jednodušší slova bývají také kratší (např. čím menší dítě, tím kratší slova používá mateřská osoba ke komunikaci s ním). Bacus (2004) a Syslová (2013) říkají, že je profesně vhodné a efektivnější upřednostňovat v komunikaci s dětmi v MŠ slova jednoduchá a jasná. Domnívám se, že by bylo vhodné se nad těmito projevy zamyslet a upravit komunikaci tak, aby byla pro děti srozumitelnější a konkrétnější. Předložky převažovaly v privátním prostředí. Je zřejmé,

že se v těchto textech jednalo o bezprostřední vytváření frází. Ty by měly být používány častěji i v profesním prostředí tedy v komunikaci s dítětem. Jak uvádí Bacus (2004) dětem napomáhají k zjišťování pochopení situací a orientaci.

Výsledky naší studie dále ukázaly, že větší poměr spojek používají sledované paní učitelky v komunikaci s dospělým. Tento slovní druh spojuje slova a věty. Počet spojek pravděpodobně lingvisticky (syntakticky) odkazuje na tvorbu delších vět, souvětí. Četnost užití spojek v komunikaci s dítětem je diskutabilní, protože souvětí jsou složitější větné útvary a jejich užití může ztěžovat dětem porozumění. Jak uvádí Bacus (2004) a Syslová (2013), je profesně žádoucí hovořit s dětmi způsobem jasným, srozumitelným, tudíž i v jednodušších větách. Opětovně bychom se měli zamyslet, zda by nebylo vhodnější volit jasné a stručné věty celodenním průběhu v MŠ.

Třetí z průkazných rozdílů v řečových projevech byl nalezen v četnosti neznámých slov v řečovém projevu profesním versus soukromém. Více neznámých slov přitom bylo nalezeno v projevu profesním. Při bližší analýze, o jaká konkrétní slova se jedná, se ukázalo, že jako neznámá slova software identifikoval velmi často zdrobněliny při oslovení dítěte (např. „Vojtíšek“). V prostředí MŠ je běžné komunikovat s dětmi tímto způsobem. Ve sledované MŠ je s dětmi při nástupu sjednávána tzv. „psychologická smlouva“, dohoda o tom, jak se budeme ve školce oslovovat. Děti samy udávají, jaká oslovení jsou jim blízká a přirozeně dominují zdrobněliny. Jména dětí, které jsou jim nejbližší, zejména pak oslovení, která jim jsou známá z domácího prostředí. Tento způsob oslovení přispívá lepší adaptaci na prostředí MŠ. V privátních rozhovorech je takovýto oslovení minimum (partnera oslovíme zpravidla jen jednou, v češtině je navíc běžné osobní zájmeno nebo oslovení jménem vynechávat aniž by tím byla ohrožena srozumitelnost – například řekneme „Mohl bys po sobě uklidit.“ Zatímco v prostředí MŠ řekneme „Vojtíšku, mohl bys po sobě uklidit.“). Zjištěný rozdíl tak může být chápán jako přirozený důsledek specifik dvou sledovaných prostředí.

Závěr

Záměrem bakalářské práce bylo porovnání formálních lingvistických znaků produkovaných v průběhu denního režimu v MŠ a v privátním prostředí. Práce byla zpracována ve formě vědeckého pojednání a akademickém stylu.

Ke zvolení tématu byly pohnutkou pouhé zvědavé lidské vlastnosti, které mě přiměly ke tvorbě práce. Zdrojem informací byly především zkušenosti z pedagogické praxe a dostupná literatura, která se tematicky opírala o komunikaci učitelek v MŠ.

Ve výzkumné části bylo provedeno výzkumné šetření dvou učitelek. Metodou výzkumného šetření byla analýza formálních lingvistických charakteristik promluv získaných v hlasových záznamech. Práce započala zjišťováním současného stavu poznání o profesi učitelky MŠ a komunikaci. Úvodní část práce byla směřována k profesi, její historický vývoj a následně současný pohled na povolání s podmínkami studia. Dalším oddílem bylo podrobné popsání Rámcového vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání a také profesní kompetence, specifikované ke komunikaci. Poznátka uzavírá kapitola s názvem Mateřská škola, ve které jsem se věnovala především průběhu denního režimu. Nadcházející část byla směřována ke komunikaci a jejím bezprostředním projevům. Obsahují verbální, neverbální a pedagogickou komunikaci, na niž je vázaný komunikační partner, řeč a jazyk. Následoval výběr a studie literatury s cílem precizovat metody. Dalším krokem bylo získávání zvukových záznamů a jejich transkripce, zpracování a analýza dat. V poslední části zhotovení práce bylo vyhodnocení analyzovaných údajů a propojení získaných vědomostí. Výzkumná část zahrnuje metody, které nejsou až tak běžné pro analyzování současných profesních kompetencí. Popis výzkumných souborů, instrumenty, procedury, analýzu dat a především interpretaci výsledků. Ty obsahují proces získání 29 hlasových záznamů od dvou učitelek pracujících v MŠ. Zhodnocení a propojení získaných poznatků uvádí vědecký text v diskusi a závěru, které zahrnují i doporučení pro praxi.

Jak bylo zmíněno v souborech, obě respondentky pracují v současné době v MŠ, mají více jak pětiletou pedagogickou praxi v předškolním vzdělávání. Vzhledem k tomu, že komunikace spadá do profesních kompetencí, nazýváme ji přímo pedagogickou komunikací. Je velmi záhodno si uvědomit, jaká komunikace se nejčastěji objevuje v profesním prostředí a zda se prolíná i do privátního života učitelky. Vnitřní a vnější faktory působící na osobnost učitelky mohou ovlivnit výkon této profese. V krajních

případech způsobí překážky, které zabraňují dalšímu vykonávání tohoto povolání. Jak uvádí Walterová (2000), tak průměrný věk učitelek stoupá. Dle Vašutové (2004) se může objevit syndrom vyhoření, profesionální deformace, které komunikaci ovlivňují. Výzkumné šetření, které bylo provedeno v mé závěrečné práci a jeho aplikace v běžném životě, může přispět k odvrácení těchto hrozících poruch. Analyzované respondentky neprojevují sklony k žádným těmto výše zmíněným syndromům.

Domnívám se, že práce může posloužit jako informační zdroj o komunikačních dovednostech pro učitele/ky mateřských škol. Mohla by se stát inspirací pro jejich zlepšení v sebereflexi a hodnocení v této oblasti.

V této souvislosti bych ráda poukázala na fakt, že v současné české odborné literatuře nebyla nalezena monografie věnující se podrobně problematice řečové produkce v profesi učitele/ky MŠ. Většina publikací se věnuje pedagogické komunikaci na základní škole. Z podobných výzkumů by bylo skvělé vytvořit články konkretizované pro téma komunikace v předškolním věku. Pro budoucí rozšíření práce může být klíčové analyzovat rychlost mluvených promluv, porovnání nespisovných a spisovných textů, vhodná práce s hlasem, projevy neverbální komunikace a efektivní zvolení řeči v řízené či volné činnosti. Jako přínosná se nabízí analýza komparace mužského a ženského pohlaví na pozici pedagoga předškolního vzdělávání s ohledem na zpracované téma.

Závěrečnou práci zakončuji citátem od spisovatele Anthonyho Robbinse:

„Komunikace představuje moc. Kdo se naučí ji efektivně využívat, může změnit svůj pohled na svět i pohled, kterým svět pohlíží na něj.“

Seznam literatury

- Bacus, A. (2004). *Vaše dítě ve věku do 3 do 6 let*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-862-7.
- Bednářová, J. & Šmardová, V. (2008) *Diagnostika dítěte předškolního věku*. Brno: Computer Press. ISBN 80-251-1829-0.
- Bělinová, L. & kol. (1980). *Pedagogika předškolního věku*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství
- Bendová, P. (2011). *Dítě s narušenou komunikační schopností ve škole*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3853-6.
- Burkovičová, R., & Kropáčková, J. (2014). Profesionální činnosti učitelek mateřských škol ve světle současných českých výzkumů. *Pedagogická orientace*, 24(4), 562–582.
- Bytešníková, I. (2012). *Komunikace dětí předškolního věku*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3008-0.
- Corder, G. W. & Foreman, D. I. (2014). *Nonparametric Statistics: A Step-by-Step Approach*. New Jersey: Wiley. ISBN 978-1-118-84031-3
- Cvrček, V., & kol. (2010). *Mluvnice současné češtiny*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-1743-5
- Cvrček, Václav - Richterová, Olga (eds.) pojmy:hapax [internet]. Příručka ČNK; 2013, Sept, 13, 11:59 GMT [Cit. 2018- 3-25]. Dostupné z: <https://wiki.korpus.cz/doku.php/pojmy:hapax>
- Cvrček, Václav - Richterová, Olga (eds.) pojmy:typ [internet]. Příručka ČNK; 2014, Nov, 24, 10:49 GMT [Cit. 2018- 3-25]. Dostupné z: <https://wiki.korpus.cz/doku.php/pojmy:typ>
- Čech, R. & kol. (2014). *Metody kvantitativní analýzy (nejen) básnických textů*. Olomouc: Univerzita Palackého. ISBN 978-80-244-4044-6.
- Čechová, M. & kol. (2000). *Čeština - řeč a jazyk*. Praha: ISV nakladatelství. ISBN 80-85866-57-9.
- Geizerová, H., et al. (1995). *Epidemiologi: vybrané kapitoly pro seminární a praktická cvičení*. 1. vydání. Praha: Karolinum. ISBN 80-7184-179-X.

- Gulová L. & Šíp, R. (2013). *Výzkumné metody v pedagogické praxi*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-4368-4.
- Haviger, J., Havigerová, J. M. & Loudová, I. (2014) Lexikální stopa pojmu rodina. Hradec Králové: Gaudeamus. ISBN 978-80-7435-429-8.
- Havigerová, J. M. (2011). *Pět pohledů na nadání*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3857-4.
- Hubáček, J., Jandová, E., Svobodová, J. & Svobodová, D. (2002). *Čeština pro učitele*. Opava: Vade Mecum Bohemiae. ISBN 80-86041-30-1.
- Jůva, V. & Jůva, V. (2003). *Stručné dějiny pedagogiky*. Brno: Paido. ISBN 80-7315-062-X.
- Klenková, J. & Kolbábková, H. (2002). *Diagnostika předškoláka-správný vývoj řeči*. Brno: MC nakladatelství. ISBN 80-239-0082-X.
- Klenková, J. (2006). *Logopedie*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-1110-2.
- Kohout, K. (2010). *Základy obecné pedagogiky*. Praha: Univerzita J. A. Komenského. ISBN 978-80-7452-009-9.
- Kořátková, S. (2014). *Dítě a mateřská škola*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-4435-3.
- Krejčová, V., Kargerová, J. & Syslová, Z. (2015). *Individualizace v mateřské škole*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0812-9.
- Lažová, L. (2013). *Mateřská škola komunikuje s rodiči*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0378-0.
- Lejska, M. (2003). *Poruchy verbální komunikace a foniatrie*. Brno: Paido. ISBN 80-7315-038-7.
- Matějček, Z. (1994). *Co děti nejvíc potřebují*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-006-5.
- Matějček, Z. (1996). *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-085-5.
- Matlach, V. (2014). *Kvantitativně lingvistický software (Diplomová práce)*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. Katedra obecné lingvistiky.
- Mikuláščík, M. (2010). *Komunikační dovednosti v praxi*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-2339-6.
- Oprailová, E. (2016). *Předškolní pedagogika*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-5107-8.

- Průcha, J. (2002). *Učitel: současné poznatky o profesi*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-621-7.
- Průcha, J., Walterová, E. & Mareš, J. (2008) *Pedagogický slovník*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-416-8.
- Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání* (2018). Praha: Výzkumný ústav pedagogický.
- Skutil, M., Zikl, P. & kol. (2011). *Pedagogický a speciálně pedagogický slovník*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3855-0.
- Sovák, M. (1986). *Logopedie předškolního věku*. Praha: SPN. ISBN 14-484-86.
- Spilková, V. & kol. (2004). *Současné proměny vzdělávání učitelů*. Brno: Paido. ISBN 80-7315-081-6.
- Syslová, Z. (2013). *Profesní kompetence učitele mateřské školy*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-4309-7.
- Šmelová, E. (2004). *Mateřská škola - Teorie a praxe I*. Olomouc: Univerzita Palackého. ISBN 80-244-0945-3.
- Špaňhelová, I. (2009). *Komunikace mezi rodičem a dítětem*, Praha: Grada. ISBN 978-80 247 2698-4.
- Vašutová, J. (2004). *Profese učitele v českém vzdělávacím kontextu*. Brno: Paido. ISBN 80-7315-082-4.
- Vybíral, Z. (2005). *Psychologie komunikace*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-387-1.
- Vygotskij, L. S. (2004). *Psychologie myšlení a řeči*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-943-7.
- Walterová, E. (2000). *Rozvoj národní vzdělanosti a vzdělávání učitelů v evropském kontextu*. Praha: Univerzita Karlova. ISBN 80-7290-034-X.
- Zelinková, O. (2001). *Pedagogická diagnostika a individuální vzdělávací program*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-544-X.

Seznam tabulek

Tabulka 1 - Kategorie činností.....	16
Tabulka 2 - Zásady komunikace	19
Tabulka 3 - Mluvčí	25
Tabulka 4 - Typ promluv	25
Tabulka 5 - Sledované lexikografické jevy	26
Tabulka 6 - Časový harmonogram.....	27
Tabulka 7 - Časové údaje: deskriptivní statistiky (N=29)	29
Tabulka 8 - Types: deskriptivní statistiky (N=29).....	30
Tabulka 9 - Types percent: deskriptivní statistiky (N=29)	31
Tabulka 10 - Lexikografické jevy: deskriptivní statistiky (N=29)	32
Tabulka 11 - Porovnání profesních a privátních promluv - průměrná délka slov: mediánový test (N=17)	34
Tabulka 12 - Porovnání profesních a privátních promluv - předložky prc: mediánový test (N=17)	35
Tabulka 13 - Porovnání komunikačních partnerů dítě a dospělý - průměrná délka slov: mediánový test (N=10)	37
Tabulka 14 - Porovnání komunikačních partnerů dítě a dospělý - spojky prc: mediánový test (N=10)	38
Tabulka 15 - Porovnání komunikačních partnerů dítě a dospělý - předložky prc: mediánový test (N=10)	39
Tabulka 16 - Porovnání komunikačních partnerů dítě a dospělý - neznámá slova prc: mediánový test (N=10)	40

Seznam obrázků

Obrázek 1 - Porovnání profesních a privátních promluv - průměrná délka slov: mediánový test (N=17)	34
Obrázek 2 - Porovnání profesních a privátních promluv - předložky prc: mediánový test (N=17).....	35
Obrázek 3 - Porovnání komunikačních partnerů dítě a dospělý - průměrná délka slov: mediánový test (N=10)	37
Obrázek 4 - Porovnání komunikačních partnerů dítě a dospělý - spojky prc: mediánový test (N=10).....	38
Obrázek 5 - Porovnání komunikačních partnerů dítě a dospělý - předložky prc: mediánový test (N=10)	39
Obrázek 6 - Porovnání komunikačních partnerů dítě a dospělý - neznámá slova prc: mediánový test (N=10)	40

Seznam zkratk

MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
RVP	Rámcový vzdělávací program
RVP PV	Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání
MŠ	Mateřská škola
VO ₁	Výzkumná otázka 1
VO ₂	Výzkumná otázka 2

Seznam příloh

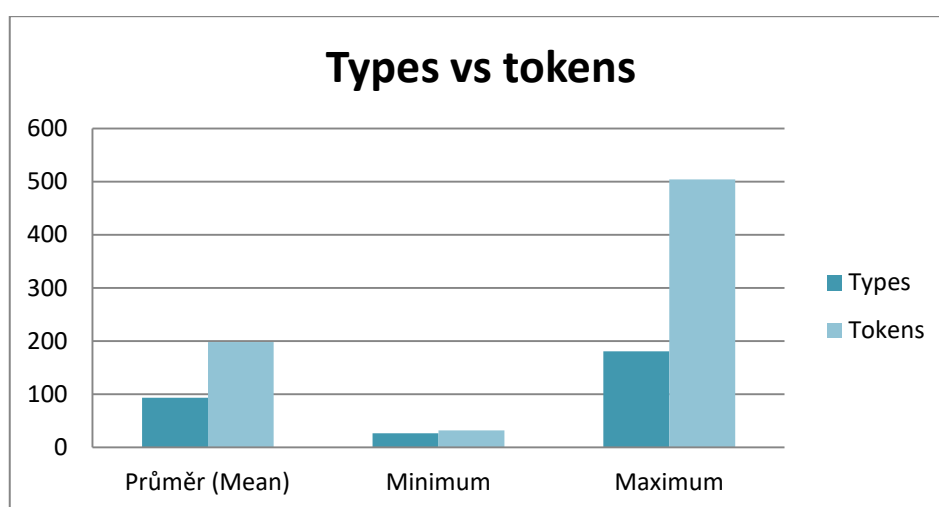
Příloha A: Statisticky průkazné rozdíly VO1 a VO2: ukázka nejčastěji užitých slov.....	I
Příloha B: Časové údaje vs types/tokens: deskriptivní statistiky	I
Příloha C: Types průměr: deskriptivní statistiky	I
Příloha D: Porovnání profesních a privátních promluv - průměrná délka slov: Mann - Whitney U (N=17).....	II
Příloha E: Porovnání profesních a privátních promluv - průměrná délka slov: Mann - Whitney U (N=17).....	II
Příloha F: Porovnání profesních a privátních promluv - předložky prc: Mann - Whitney U (N=17).....	III
Příloha G: Porovnání profesních a privátních promluv - předložky prc: Mann - Whitney U (N=17).....	III
Příloha H: Porovnání komunikačních partnerů dítě a dospělý - průměrná délka slov: Mann - Whitney U (N=10)	IV
Příloha I: Porovnání komunikačních partnerů dítě a dospělý - průměrná délka slov: Mann - Whitney U (N=10)	IV
Příloha J: Porovnání komunikačních partnerů dítě a dospělý - spojky prc: Mann - Whitney U (N=10).....	V
Příloha K: Porovnání komunikačních partnerů dítě a dospělý - spojky prc: Mann - Whitney U (N=10).....	V
Příloha L: Porovnání komunikačních partnerů dítě a dospělý - předložky prc: Mann - Whitey U (N=10).....	VI
Příloha M: Porovnání komunikačních partnerů dítě a dospělý - předložky prc: Mann - Whitey U (N=10).....	VI
Příloha N: Porovnání komunikačních partnerů dítě a dospělý - neznámá slova prc: Mann - Whitney U (N=10)	VII
Příloha O: Porovnání komunikačních partnerů dítě a dospělý - neznámá slova prc: Mann - Whitney U (N=10)	VII
Příloha P: Ukázka nejdelší promluvy respondentky Š - řízená činnost.....	VIII
Příloha Q: Souhlas se zpracováním osobních a citlivých údajů část 1	IX
Příloha R: Souhlas se zpracováním osobních a citlivých údajů část 2	X

Příloha A: Statisticky průkazné rozdíly VO1 a VO2: ukázka nejčastěji užitých slov

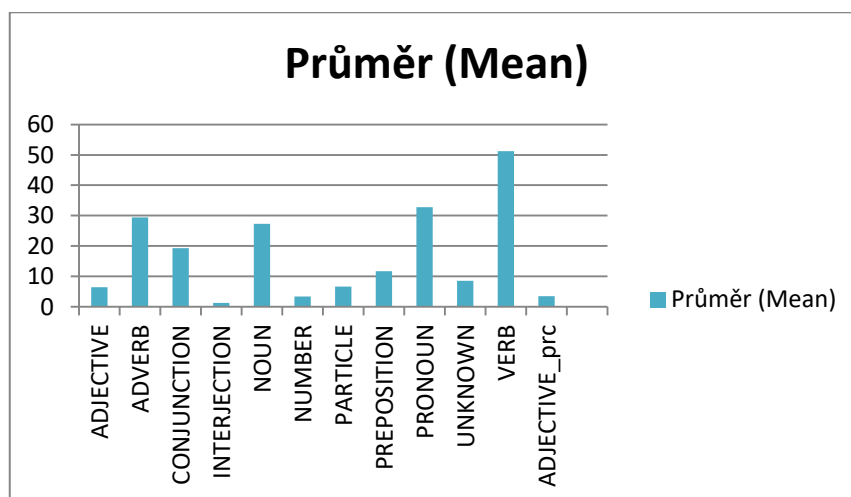
Produkována slova analyzovaných promluv

Average token length	vysmrkat, natáhnout, připravit, jmenovat, zakroužit, předepsat, přemýšlet, apod.
Preposition	o, na, v, do, z, k ,u, apod.
Conjunction	a, i, ale, proto, nebo, apod.
Unknown	Vojtíšek, Deniska, Elenka, Sebík, apod.

Příloha B: Časové údaje vs types/tokens: deskriptivní statistiky

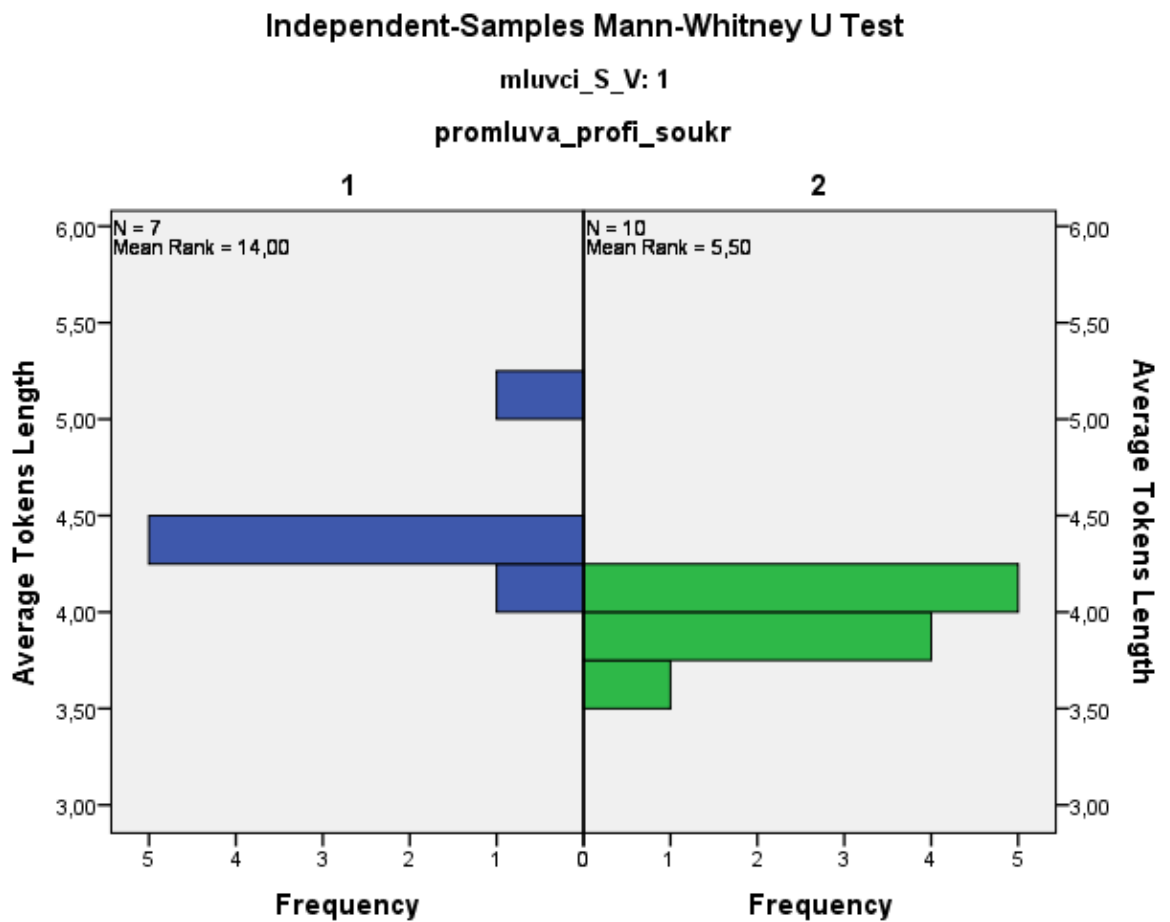
Příloha C: Types průměr: deskriptivní statistiky

Příloha D: Porovnání profesních a privátních promluv - průměrná délka slov: Mann - Whitney U (N=17)

Mann-Whitney U	,000
Asymptotic Sig.(2-sided test)	,001

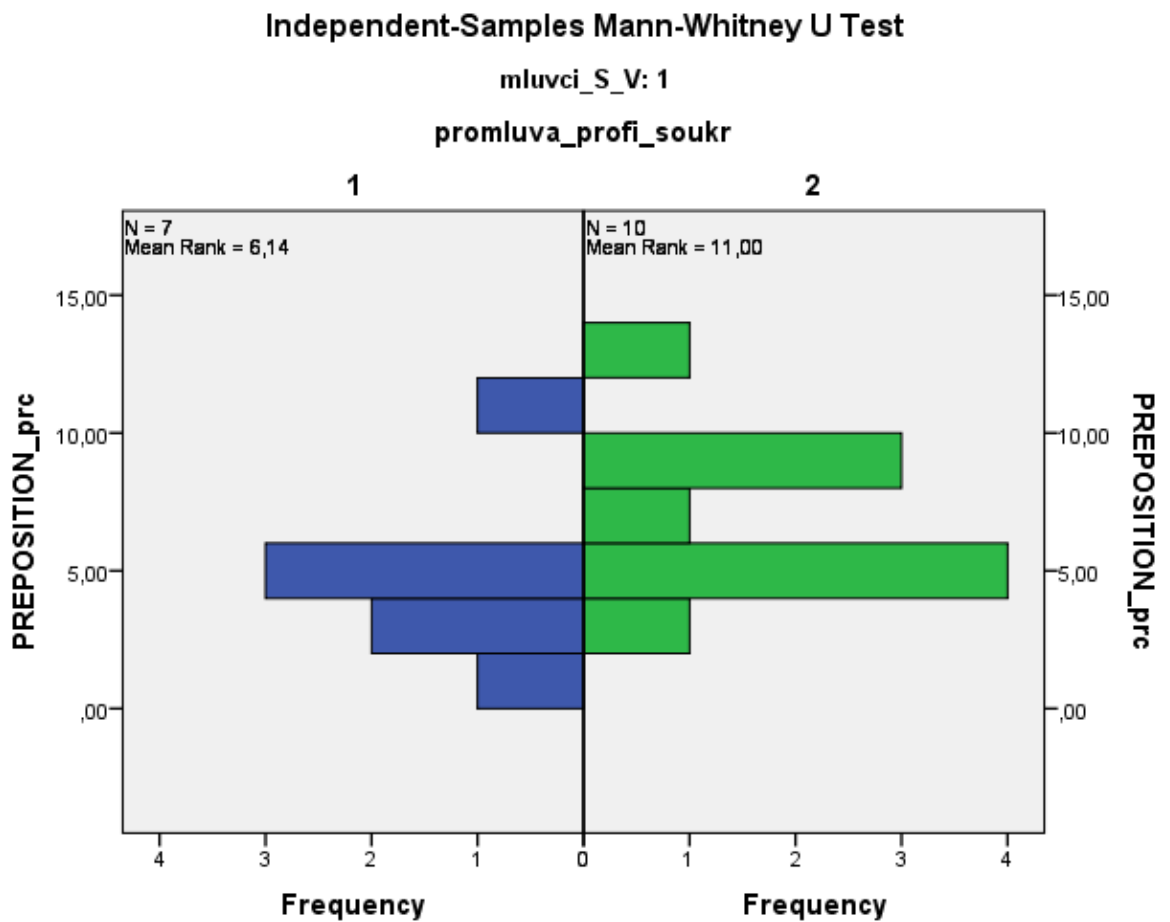
Příloha E: Porovnání profesních a privátních promluv - průměrná délka slov: Mann - Whitney U (N=17)

Příloha F: Porovnání profesních a privátních promluv - předložky prc: Mann - Whitney U (N=17)

Mann-Whitney U	55,000
Asymptotic Sig.(2-sided test)	,051

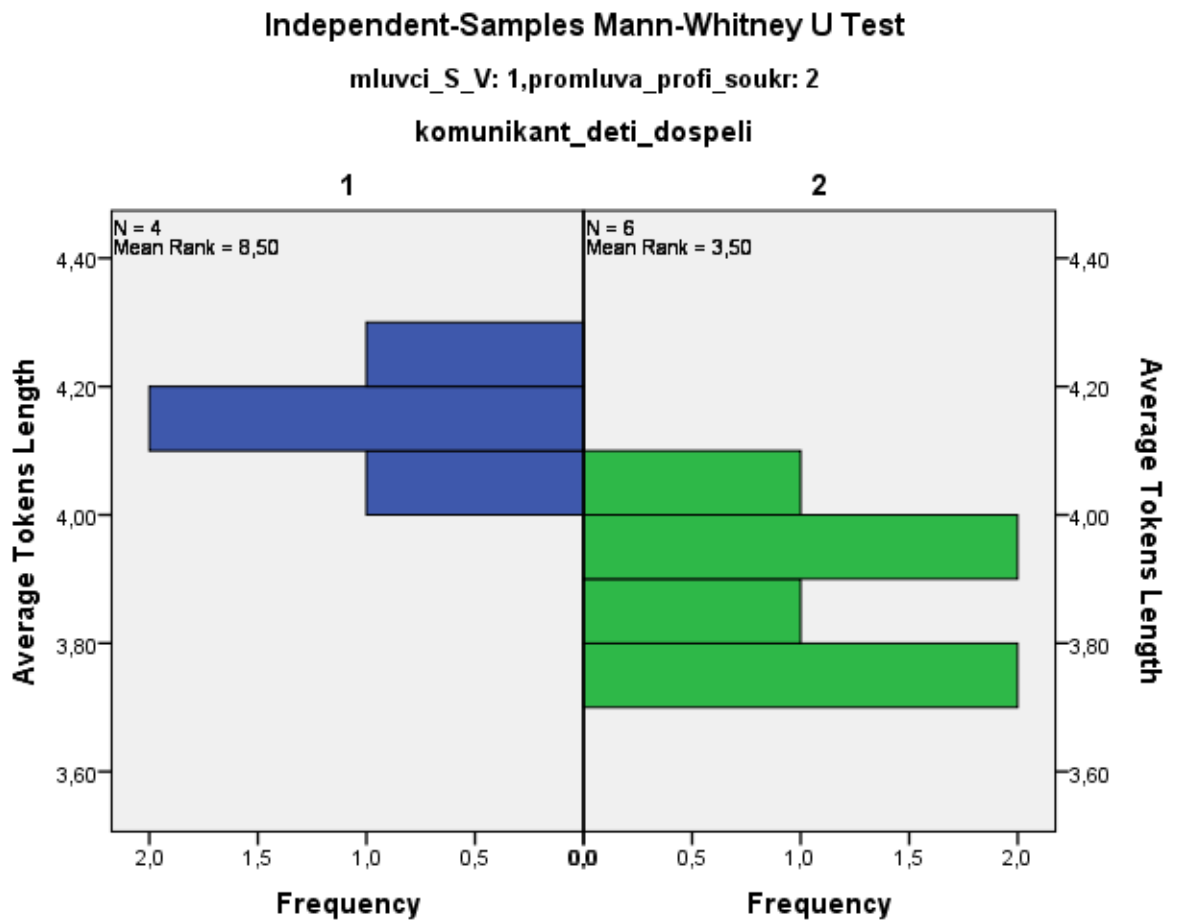
Příloha G: Porovnání profesních a privátních promluv - předložky prc: Mann - Whitney U (N=17)

Příloha H: Porovnání komunikačních partnerů dítě a dospělý - průměrná délka slov:
Mann - Whitney U (N=10)

Mann-Whitney U	,000
Asymptotic Sig.(2-sided test)	,011

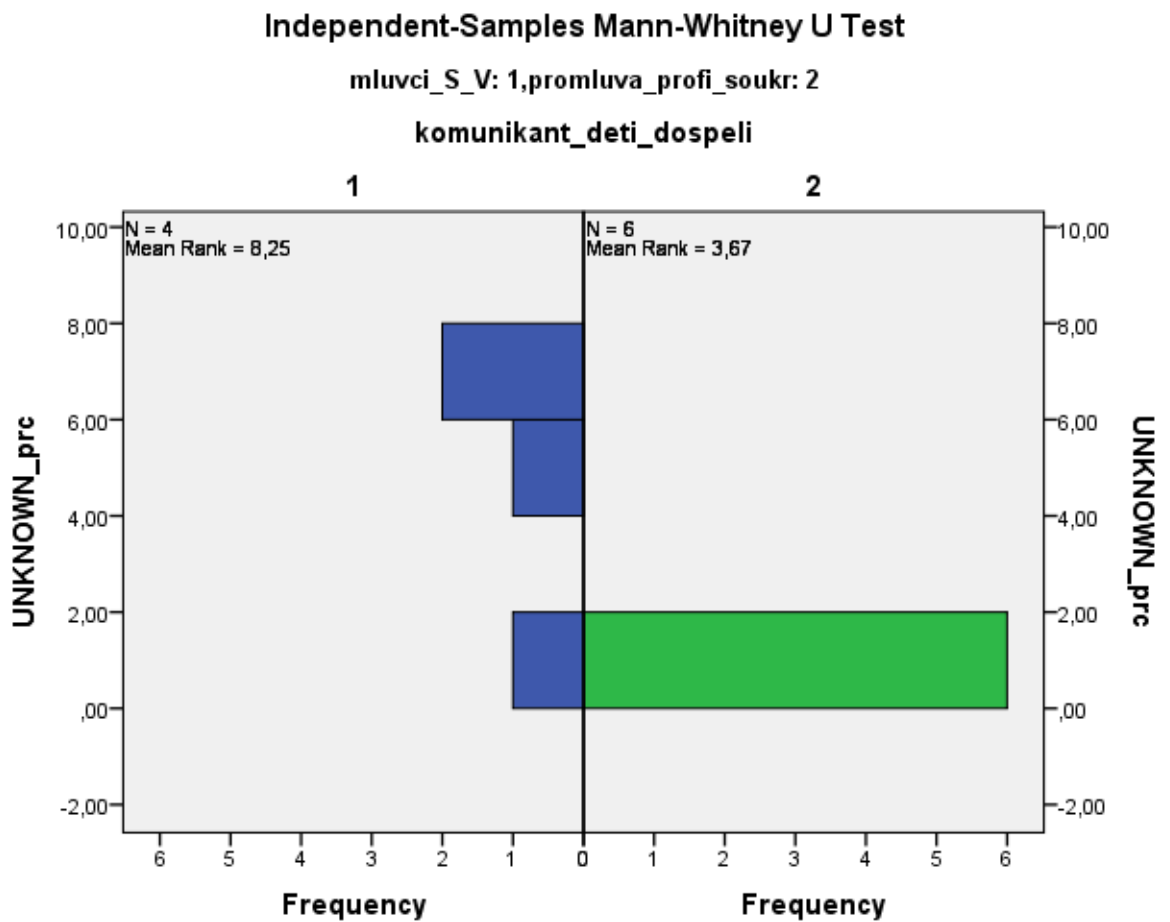
Příloha I: Porovnání komunikačních partnerů dítě a dospělý - průměrná délka slov:
Mann - Whitney U (N=10)

Příloha N: Porovnání komunikačních partnerů dítě a dospělý - neznámá slova prc:
Mann - Whitney U (N=10)

Mann-Whitney U	1,000
Asymptotic Sig.(2-sided test)	,019

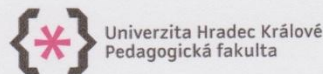
Příloha O: Porovnání komunikačních partnerů dítě a dospělý - neznámá slova prc:
Mann - Whitney U (N=10)

Příloha P: Ukázka nejdelší promluvy respondentky Š - řízená činnost

mít	on
a	hruška
ten	dneska
být	udělat
se	takže
správně	malý
ovoce	bačkůrka
tak	by
ano	teďka
já	jestli
jaký	rozcvička
ale	vzít
meloun	porovnat
za	z
zelenina	tam
obrázek	černý
na	opravdu
co	vědět
ty	fuj
barva	hádat
že	úkol
složit	šťourat
vysmrkat	šup
natáhnout	vstávat
strom	holub
mušket	noha
uvnitř	nožka
zelený	posadit
růst	pro
slupka	Nelinko
copak	ukázat
asi	Vendíku
poprosit	jmenovat
tady	další
aby	Vojtíšku
skrývat	schovaný
běžet	který
červený	jablíčko
všechno	teď
paráda	první
vlastně	tenhle
semínko	jak
Šimonek	jablko
poslední	barvička

Příloha Q: Souhlas se zpracováním osobních a citlivých údajů část 1

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta

Souhlas se zpracováním osobních a citlivých údajů

Já níže podepsaná nar.
trvale bytem

tímto v souladu s ust. § 9 písm. a) zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů ve znění pozdějších předpisů

výslovně souhlasím se shromážděním a se zpracováním mých osobních a citlivých údajů

Ze strany:

1. Univerzity Hradec Králové, Rokitsanského 62, 500 03 Hradec Králové III (Primární fakulta Pedagogiky - katedry Ústavu primární a preprimární edukace)
2. Šárka Závodní, 31. 12. 1991, Běstovice č.p. 110, Choceň 565 01

Prohlašuji, že jsem byl důkladně informován o tom, ke zpracování jakých osobních a citlivých údajů dávám souhlas.

Podpisem tohoto souhlasu výslovně prohlašuji, že jsem byl ze strany výše uvedených osob důkladně a dostatečně informován o tom, pro jaký účel zpracování souhlasím s poskytnutím mých osobních a citlivých údajů, kdy tímto účelem je:

Zpracování bakalářské práce studentky PDF UHK Hradec Králové, studijního oboru: Učitelství pro mateřské školy, jejímž cílem je: Porovnání formálních lingvistických znaků produkovaných v průběhu denního režimu v mateřské škole a v privátním prostředí.

Prohlašuji, že mne autorka bakalářské práce informovala o podstatě výzkumu. Seznámila mne s cílem, úkoly, metodami práce a postupy, které budou při výzkumu používány.

Souhlasím s tím, že všechny získané údaje budou použity pro účely bakalářské práce a výsledky budou publikovány anonymně. Měla jsem možnost vše si řádně, v klidu a v dostatečně poskytnutém čase zvážit a měla jsem možnost se autorky zeptat na vše, co jsem považovala za důležité. Na tyto mé dotazy jsem dostala jasnou a srozumitelnou odpověď. Jsem informována, že mám možnost kdykoliv od spolupráce na bakalářské práci odstoupit, a to i bez udání důvodu.

Tento souhlas uděluji na dobu neurčitou.

Podpisem tohoto souhlasu prohlašuji, že mne výše uvedení správci řádně poučili o mých právech vyplývajících z ust. § 12 a 21 zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů, ve znění pozdějších předpisů.

Příloha R: Souhlas se zpracováním osobních a citlivých údajů část 2

Podpisem tohoto souhlasu prohlašuji, že mne výše uvedení správci řádně poučili o mých právech vyplývajících z ust. § 12 a 21 zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů, ve znění pozdějších předpisů.

§ 12

- (1) Požádá-li subjekt údajů o informaci o zpracování svých osobních údajů, je mu správce povinen tuto informaci bez zbytečného odkladu předat.
- (2) Obsahem informace je vždy sdělení o
 - a) účelu zpracování osobních údajů,
 - b) osobních údajů, případně kategoriích osobních údajů, které jsou předmětem zpracování, včetně veškerých dostupných informací o jejich zdroji,
 - c) povaze automatizovaného zpracování v souvislosti s jeho využitím pro rozhodování, jestliže jsou na základě tohoto zpracování činěny úkony nebo rozhodnutí, jejichž obsahem je zásah do práva a oprávněných zájmů subjektu údajů,
 - d) příjemci, případně kategoriích příjemců.
- (3) Správce má právo za poskytnutí informace požadovat přiměřenou úhradu nepřevyšující náklady nezbytné na poskytnutí informace.
- (4) Povinnost správce poskytnout informace subjektu údajů upravenou v § 12 může za správce plnit zpracovatel.

§ 21

- (1) Každý subjekt údajů, který zjistí nebo se domnívá, že správce nebo zpracovatel provádí zpracování jeho osobních údajů, které je v rozporu s ochranou soukromého a osobního života subjektu údajů nebo v rozporu se zákonem, zejména jsou-li osobní údaje nepřesné s ohledem na účel jejich zpracování, může
 - a) požádat správce nebo zpracovatele o vysvětlení,
 - b) požadovat, aby správce nebo zpracovatel odstranil takto vzniklý stav. Zejména se může jednat o blokování, provedení opravy, doplnění nebo likvidaci osobních údajů.
- (2) Je-li žádost subjektu údajů podle odstavce 1 shledána oprávněnou, správce nebo zpracovatel odstraní neprodleně závadný stav.
- (3) Pokud vznikla v důsledku zpracování osobních údajů subjektu údajů jiná než majetková újma, postupuje se při uplatňování jejího nároku podle zvláštního zákona.
- (4) Došlo-li při zpracování osobních údajů k porušení povinností uložených zákonem u správce nebo u zpracovatele, odpovídají za ně společně a nerozdílně.
- (5) Správce je povinen bez zbytečného odkladu informovat příjemce o žádosti subjektu údajů podle odstavce 1 a o blokování, opravě, doplnění nebo likvidaci osobních údajů. To neplatí, pokud je informování příjemce nemožné nebo by vyžadovalo neúměrné úsilí.

Prohlašuji, že jsem výše uvedenému souhlasu porozuměla, jsem si vědoma veškerých práv a povinností, které na základě tohoto souhlasu vzniknou mně i zpracovateli osobních a citlivých údajů, a udělení výše uvedeného souhlasu představuje mou pravou a svobodnou vůli, na důkaz čehož připojuji svůj vlastnoruční podpis.

V dne: